

Educació pel desenvolupament, una estratègia de cooperació imprescindible

Educación para el desarrollo, una estrategia de cooperación imprescindible

Govern
de les Illes Balears

PERIODICITAT: Trimestral

Juliol / Julio 2006

Autor / Autor: Coordinadora de ONG para el Desarrollo-España

Edita: Direcció General de Cooperació, Conselleria d'Inmigració i Cooperació

<http://dgcooper.caib.es>

Coordinació / Coordinación: Benante Balear S.L.

Disseny i maquetació / diseño y maquetación: Maria Perelló i Dori Hernández

Direcció / Dirección: Carretera de Valldemossa, Km. 7,4. Parc Bit, Edifici Lleret.
Parcel·la 9A. Codi Postal: 07121. Palma

Imprimeix: Jorvich S.L.

Dipòsit legal: PM-503/2005

ÍNDIX
ÍNDICE

ÍNDEX

1. PRESENTACIÓ	7
2. PRÒLEG	13
3. INTRODUCCIÓ.....	21
4. EDUCACIÓ PEL DESENVOLUPAMENT. UNA ESTRATÈGIA A LLARG TERMINI PEL DESENVOLUPAMENT	27
5. CONCEPTE D'EDUCACIÓ PEL DESENVOLUPAMENT.....	37
6. ACTORS DE L'EDUCACIÓ PEL DESENVOLUPAMENT.....	43
6.1. L'administració general de l'Estat	45
6.2. Ongd.....	49
6.3. Espai europeu	49
6.4. Altres actors	52
7. L'EDUCACIÓ PEL DESENVOLUPAMENT EN L'ÀMBIT FORMAL	55
7.1. Context actual.....	57
7.2. Estratègies generals.....	60
8. L'EDUCACIÓ PEL DESENVOLUPAMENT EN ELS ÀMBITS NO FORMALS I INFORMALS.....	67
8.1. Educació no formal	69
8.2. Educació informal	70
8.3. Recomenacions	74
9. RECOMANACIONS I CONSIDERACIONS.....	77
9.1. Recomanacions generals	79
9.2. Consideracions finals.....	80
10. BIBLIOGRAFIA.....	83
11. QUADERNS PUBLICATS	89

ÍNDICE

1. PRESENTACIÓN	7
2. PRÓLOGO	13
3. INTRODUCCIÓN	21
4. EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO. UNA ESTRATEGIA A LARGO PLAZO PARA EL DESARROLLO	27
5. CONCEPTO DE EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO.....	37
6. ACTORES DE LA EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO.....	43
6.1. La administración general del Estado.....	45
6.2. Ongd.....	49
6.3. Espacio europeo.....	50
6.4. Otros actores.....	52
7. LA EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO EN EL ÁMBITO FORMAL.....	55
7.1. Contexto actual	57
7.2. Estrategias generales	60
8. LA EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO EN LOS ÁMBITOS NO FORMAL E INFORMAL	67
8.1. Educación no formal.....	69
8.2. Educación informal	70
8.3. Recomendaciones	74
9. RECOMENDACIONES Y CONSIDERACIONES.....	77
9.1. Recomendaciones generales.....	79
9.2. Consideraciones finales.....	80
10. BIBLIOGRAFÍA.....	83
11. QUADERNS PUBLICADOS	89

1. PRESENTACIÓ

1. PRESENTACIÓN

La Coordinadora d'ONGD d'Espanya (CONGDE) agrupa a 94 ONGD i 14 coordinadores autonòmiques. Un dels grups de treball degans i més prolífics en els 20 anys de plataforma és la vocalia d'Educació pel Desenvolupament (ED), que ha aconseguit aportar conceptes al teixit social i ha estat capaç de posar l'accent en la construcció d'un discurs comú.

És un motiu de satisfacció que el grup de treball hagi avançat en la definició del que és ED a la llum de l'experiència de tots aquests anys, una definició que té la virtut de comptar amb el consens de les organitzacions que participen en el grup i del conjunt de la Coordinadora que va aprovar el text perquè serveixi de referència en el sector sobre els reptes i propostes de futur.

La proposta dur implícita en ella mateixa que també arreplega les experiències i debats europeus que s'estan tenint en la plataforma CONCORD¹, en el grup d'Educació de la qual participa la plataforma espanyola de forma molt activa.

Finalment, aporta la connexió necessària amb les realitats i processos d'exclusió i inclusió i fixa les bases per comprendre el caràcter imprescindible de l'ED com a motor de ciutadania i processos de canvi global cap a un món més just.

Creiem que les ONGD estan jugant un paper important en el suport i assessorament dels docents a través de diversos programes formatius i l'e-

La Coordinadora de ONGD de España (CONGDE) agrupa a 94 ONGD y 14 coordinadoras autonómicas. Uno de los grupos de trabajo decanos y más prolíficos en los 20 años de plataforma es la vocalía de Educación para el Desarrollo (ED), que ha conseguido aportar conceptos al tejido social y ha sido capaz de poner el acento en la construcción de un discurso común.

Es un motivo de satisfacción que el grupo de trabajo haya avanzado en la definición de lo que es ED a la luz de la experiencia de todos estos años, una definición que tiene la virtud de contar con el consenso de las organizaciones que participan en el grupo y del conjunto de la Coordinadora que aprobó el texto para que sirva de referencia en el sector sobre los retos y propuestas de futuro.

La propuesta tiene en su haber que también recoge las experiencias y debates europeos que se están teniendo en la plataforma CONCORD², en cuyo grupo de Educación participa la plataforma española de forma muy activa.

Por último, aporta la conexión necesaria con las realidades y procesos de exclusión e inclusión y sienta las bases para comprender el carácter imprescindible de la ED como motor de ciudadanía y procesos de cambio global hacia un mundo más justo.

Creemos que las ONGD estamos jugando un papel importante en el apoyo y asesoramiento de los docentes a través de diversos programas formativos y la elaboración de propuestas

laboració de propostes didàctiques a fi de donar a conèixer a l'alumnat la realitat del món global en què viu, la interdependència entre persones, grups i països i el que hauria de ser un desenvolupament humà global i sostenible. El magnífic treball de sistematització en una Guia de Recursos d'Educació, que hem actualitzat per segona vegada en la web de la Coordinadora, així ho posa de manifest.

L'ED, en els últims anys, en àmbits tant nacionals com internacionals, està caminant cap al que anomenem Educació per a la Ciutadania Global, amb els valors democràtics per bandera.

En aquest document de la Coordinadora, concloem que la "Educació pel Desenvolupament ha d'entendre's com un procés per a generar consciències crítiques, fer a cada persona responsable i activa, a fi de construir una societat civil, tant en el Nord com en el Sud, compromesa amb la solidaritat, entesa aquesta com a corresponsabilitat, i participativa, les demandes de la qual, necessitats, preocupacions i anàlisi es tinguin en compte a l'hora de prendre decisions polítiques, econòmiques i socials".

Per això les ONGD volem ser actors implicats en la realitat educativa i hem d'aprofitar espais de reflexió i debat perquè nostres nins, nines i joves sàpi-guen que han de ser ciutadans del món, que puguin aprendre que la realitat intercultural pot ser una riquesa, una oportunitat. Per a això necessiten recursos adequats en aquest sentit,

didácticas con el fin de dar a conocer al alumnado la realidad del mundo global en el que vive, la interdependencia entre personas, grupos y países y lo que debería ser un desarrollo humano global y sostenible. El magnífico trabajo de sistematización en una Guía de Recursos de Educación, que hemos actualizado por segunda vez en la web de la Coordinadora, así lo pone de manifiesto.

La ED, en los últimos años, en ámbitos tanto nacionales como internacionales, está caminando hacia lo que llamamos Educación para la Ciudadanía Global, con los valores democráticos por bandera.

En este documento de la Coordinadora, concluimos que la "Educación para el Desarrollo debe entenderse como un proceso para generar conciencias críticas, hacer a cada persona responsable y activa, con el fin de construir una sociedad civil, tanto en el Norte como en el Sur, comprometida con la solidaridad, entendida ésta como corresponsabilidad, y participativa, cuyas demandas, necesidades, preocupaciones y análisis se tengan en cuenta a la hora de tomar decisiones políticas, económicas y sociales".

Por eso las ONGD queremos ser actores implicados en la realidad educativa y debemos aprovechar espacios de reflexión y debate para que nuestros niños, niñas y jóvenes sepan que deben ser ciudadanos del mundo, que puedan aprender que la realidad intercultural puede ser una riqueza, una oportunidad. Para ello necesitan recursos ade-

que ajudin al professorat a transmetre pautes educatives amb sensibilitat mediambiental, de gènere, de respecte cap a l'altre.

Agraïm a tots els implicats en l'elaboració d'aquest document, d'aquesta nova contribució que ve es suma a l'esforç realitzat per posar en comú i al servei del col·lectiu la rica experiència de treball de totes les organitzacions.

David Álvarez Rivas
President de la Coordinadora de ONG pel desenvolupament Espanya (CONGDE)

cuados en este sentido, que ayuden al profesorado a transmitir pautas educativas con sensibilidad medioambiental, de género, de respeto hacia el otro.

Agradecemos a todos los implicados en la elaboración de este documento, de esta nueva contribución que viene a sumarse al esfuerzo realizado por poner en común y al servicio del colectivo la rica experiencia de trabajo de todas las organizaciones.

David Álvarez Rivas
Presidente de la Coordinadora de ONG para el Desarrollo-España (CONGDE)

Antònia Adrover

¹ El CONCORD és la Confederació d'ONGD europees per a l'Ajuda i el Desenvolupament (Europeten NGOs Confederation for Relief and Development). Compta amb 16 xarxes internacionals i 18 associacions nacionals procedents d'estats membres europeus, que representen en total més d'1.200 ONGD europees directament davant de les Institucions de la UE. El principal objectiu de la Confederació és el d'incrementar l'impacte de les ONGD europees directament enfront de les Institucions europees, combinant al mateix temps experiència i representació.

¹ El CONCORD es la Confederación de ONGD europeas para la Ayuda y el Desarrollo (European NGOs Confederation for Relief and Development). Cuenta con 16 redes internacionales y 18 asociaciones nacionales procedentes de Estados miembros europeos, que representan en total más de 1.200 ONGD europeas directamente ante las Instituciones de la UE. El principal objetivo de la Confederación es el de incrementar el impacto de las ONGD europeas directamente frente a las Instituciones europeas, combinando al mismo tiempo experiencia y representación.

1. PRÒLEG

1. PRÓLOGO

En representació del Fòrum d'Educació pel Desenvolupament, un dels grups principals del CONCORD, tenc el plaer de compartir amb vostès les prioritats que en Educació pel Desenvolupament defendem les ONGD europees.

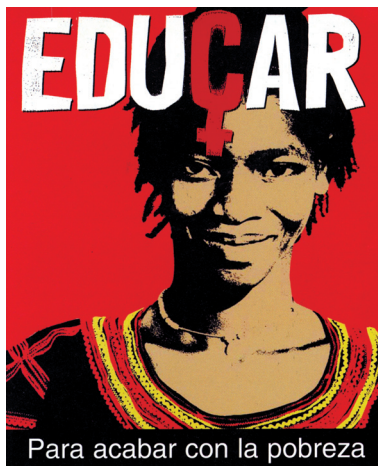
Nosaltres, com educadors i educadores pel desenvolupament i defensors dels drets humans, entenem l'ED d'una manera molt àmplia. L'ED és un procés d'aprenentatge actiu, basat en valors de solidaritat, igualtat, inclusió i cooperació. Permet a les persones anar més enllà del simple coneixement de les prioritats del desenvolupament a nivell internacional i el desenvolupament humà sostenible, a través de l'enteniement de les causes i efectes de la globalització, i cap a un compromís personal i una acció basada en la informació.

L'ED fomenta la participació total de tota la ciutadania en l'eradicació de la pobresa i en la lluita contra l'exclusió. Té com a objectiu influenciar polítiques nacionals i internacionals perquè siguin més justes, més sostenibles econòmicament i basades en els drets humans.

En representación del Foro de Educación para el Desarrollo, uno de los grupos principales del CONCORD, tengo el placer de compartir con ustedes las prioridades que en Educación para el Desarrollo defendemos las ONGD europeas.

Nosotros y nosotras, como educadores y educadoras para el desarrollo y defensores de los derechos humanos, entendemos la ED de una manera muy amplia. La ED es un proceso de aprendizaje activo, basado en valores de solidaridad, igualdad, inclusión y cooperación. Permite a las personas ir más allá del simple conocimiento de las prioridades del desarrollo a nivel internacional y el desarrollo humano sostenible, a través del entendimiento de las causas y efectos de la globalización, y hacia un compromiso personal y una acción basada en la información.

La ED fomenta la participación total de toda la ciudadanía en la erradicación de la pobreza y en la lucha contra la exclusión. Tiene como objetivo influenciar políticas nacionales e internacionales para que sean más justas, más sostenibles económicamente y basadas en los derechos humanos. El Foro de ED promueve la adopción

Únete a la Semana Mundial de Acción por la Educación. 24-30 de abril, 2005

www.cme-espana.org

El Fòrum d'ED promou l'adopció d'uns estàndards de qualitat per aconseguir els objectius de l'ED. A través d'una sèrie d'activitats, i basant-se en la seva experiència acumulada, proposa criteris de treball rellevants i aplicables en tots els Estats membres de la UE per a guiar el treball educatiu dels moviments de ONG i de la societat civil.

L'Assemblea General del CONCORD de novembre del 2004 va elaborar la Declaració de l'Educació pel Desenvolupament, on s'exposen quatre prioritats sobre les quals el Fòrum d'ED està treballant actualment. Les prioritats són:

PRIORITAT I: OPINIÓ PÚBLICA

Els membres del CONCORD creuen fermament que l'opinió pública dels països del Nord pot influir sobre les polítiques i contribuir de manera decisiva al desenvolupament.

L'Educació pel Desenvolupament juga un paper fonamental a l'hora d'informar i donar forma a l'opinió pública, a més de donar poder a la ciutadania, a través del seu treball en els sectors formals i informals de la societat civil europea, perquè pugui actuar. El nostre objectiu és incloure l'experiència dels nostres companys del Sud en el procés de sensibilització, per a incrementar l'impacte de les campanyes i les accions d'incidència política dirigides a les institucions i fòrums internacionals, del Nord i

de unos estándares de calidad para conseguir los objetivos de la ED. A través de una serie de actividades, y basándose en su experiencia acumulada, propone criterios de trabajo relevantes y aplicables en todos los Estados miembros de la UE para guiar el trabajo educativo de los movimientos de ONG y de la sociedad civil.

La Asamblea General del CONCORD de noviembre de 2004 elaboró la Declaración de la Educación para el Desarrollo, donde se exponen cuatro prioridades sobre las que el Foro de ED está trabajando actualmente. Las prioridades son:

PRIORIDAD I: OPINIÓN PÚBLICA

Los miembros del CONCORD creen firmemente que la opinión pública de los países del Norte puede influir sobre las políticas y contribuir de manera decisiva al desarrollo.

La Educación para el Desarrollo juega un papel fundamental a la hora de informar y dar forma a la opinión pública, además de dar poder a la ciudadanía, a través de su trabajo en los sectores formales e informales de la sociedad civil europea, para que pueda actuar. Nuestro objetivo es incluir la experiencia de nuestros compañeros del Sur en el proceso de sensibilización, para incrementar el impacto de las campañas y las acciones de incidencia política dirigidas a las instituciones y foros

del Sud. CONCORD, a través del Fòrum d'ED, promourà la creació d'un Eurobaròmetre de 3 anys de duració per a monitorar les tendències i els canvis en l'opinió pública europea en relació a temes de cooperació internacional al desenvolupament, i particularment l'interès públic i el suport als Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni.

PRIORITAT II: FINANÇAMENT DE L'EDUCACIÓ PEL DESENVOLUPAMENT

En 2004, el nombre de països que integren la UE va augmentar un 40%. El sector de les ONG que treballen activament en sensibilització i Educació pel Desenvolupament reconeix que hi ha la necessitat urgent de designar un percentatge fix del total del "Pressupost per a la Cooperació Econòmica i per al Desenvolupament de la UE" a aquesta àrea d'intervenció. Aquest percentatge hauria de ser significativament més alt que el que s'assigna en el pressupost actual. Generar capacitat per a educar i mobilitzar a la ciutadania europea, les organitzacions locals i l'àmbit polític, és essencial si Europa es vol convertir en un actor global en la lluita contra la pobresa, que lideri la promoció d'un món més just, basat en els drets humans i la democràcia. Les ONG europees, el Parlament Europeu, la Comissió Europea i els Estats membres, tots poden jugar

internacionales, del Norte y del Sur. CONCORD, a través del Foro de ED, promoverá la creación de un Eurobarómetro de 3 años de duración para monitorar las tendencias y los cambios en la opinión pública europea en relación a temas de cooperación internacional al desarrollo, y particularmente el interés público y el apoyo a los Objetivos de Desarrollo del Milenio.

PRIORIDAD II: FINANCIACIÓN DE LA EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO

En 2004, el número de países que integran la UE aumentó un 40%. El sector de las ONG que trabajan activamente en sensibilización y Educación para el Desarrollo reconoce que existe la necesidad urgente de designar un porcentaje fijo del total del "Presupuesto para la Cooperación Económica y para el Desarrollo de la UE" a esta área de intervención. Este porcentaje debería ser significativamente más alto que el que se asigna en el presupuesto actual. Generar capacidad para educar y movilizar a la ciudadanía europea, las organizaciones locales y el ámbito político, es esencial si Europa se quiere convertir en un actor global en la lucha contra la pobreza, que lidere la promoción de un mundo más justo, basado en los derechos humanos y la democracia. Las ONG europeas, el Parlamento Europeo, la Comisión Europea y los Estados miembros,

un paper significatiu en la promoció de noves "Perspectives Educatives" pel període 2007-2013. CONCORD considera important assegurar increments substancials en l'AOD, amb increments significatius en els fons que es destinen a l'Educació pel Desenvolupament.

PRIORITAT III: EDUCACIÓ PER A TOTA LA VIDA

L'Educació pel Desenvolupament té un extens compromís amb la gent jove i les futures generacions de ciutadania europea. Té com a finalitat treballar de forma efectiva amb els sistemes d'educació

todos pueden jugar un papel significativo en la promoción de nuevas "Perspectivas Educativas" para el período 2007-2013. CONCORD considera importante asegurar incrementos sustanciales en la AOD, con incrementos significativos en los fondos que se destinan a la Educación para el Desarrollo.

PRIORIDAD III: EDUCACIÓN PARA TODA LA VIDA

La Educación para el Desarrollo tiene un extenso compromiso con la gente joven y las futuras generaciones de ciudadanía europea. Tiene como fin trabajar de forma

Direcció General de Cooperació

nacionals, els currículums escolars i les associacions de joves, per equipar la gent jove amb els valors, actituds, coneixement, enteniment i eines necessàries per a convertir-se en ciutadania europea informada, activa i global. Creiem que és important construir relacions de col·laboració amb diverses organitzacions per afavorir una creixent sensibilització sobre temes relacionats amb el desenvolupament internacional entre les poblacions europees al llarg de tota la seva vida.

L'Educació pel Desenvolupament té una llarga història d'intervenció professional en el sector educatiu formal, liderat pel sector de les ONGD, i això continuarà constituint una de les prioritats més importants del treball del Fòrum d'ED. Els membres del CONCORD continuen exercint pressió a les autoritats educatives dels seus països per a fomentar la integració de l'Educació pel Desenvolupament en el currículum escolar.

PRIORITAT IV: COOPERACIÓ AMB ALTRES ACTORS EN EL CAMP DE L'EDUCACIÓ PEL DESENVOLUPAMENT

El Fòrum d'ED reconeix la creixent importància de les aliances amb actors no governamentals i altres socis com a sindicats, institucions acadèmiques, etc., responsables de la integració de l'Educació pel Desenvolupament en la societat

efectiva con los sistemas de educación nacionales, los currículos escolares y las asociaciones de jóvenes, para equipar a la gente joven con los valores, actitudes, conocimiento, entendimiento y herramientas necesarias para convertirse en ciudadanía europea informada, activa y global. Creemos que es importante construir relaciones de colaboración con diversas organizaciones para favorecer una creciente sensibilización sobre temas relacionados con el desarrollo internacional entre las poblaciones europeas a lo largo de toda su vida.

La Educación para el Desarrollo tiene una larga historia de intervención profesional en el sector educativo formal, liderado por el sector de las ONGD, y esto continuará constituyendo una de las prioridades más importantes del trabajo del Foro de ED. Los miembros del CONCORD continúan ejerciendo presión a las autoridades educativas de sus países para fomentar la integración de la Educación para el Desarrollo en el currículum escolar.

PRIORIDAD IV: COOPERACIÓN CON OTROS ACTORES EN EL CAMPO DE LA EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO

El Foro de ED reconoce la creciente importancia de las alianzas con actores no gubernamentales y otros socios como sindicatos, instituciones académicas, etc.,

civil en una gran varietat de nivells de compromís públic de cara al desenvolupament. El CONCORD promou noves aliances que enforteixin el treball d'Educació pel Desenvolupament a tots els nivells, i que influeixin de forma positiva en les polítiques nacionals de cooperació al desenvolupament.

responsables de la integració de la Educació para el Desarrollo en la sociedad civil en una gran variedad de niveles de compromiso público de cara al desarrollo. El CONCORD promueve nuevas alianzas que fortalezcan el trabajo de Educación para el Desarrollo a todos los niveles, y que influyan de forma positiva en las políticas nacionales de cooperación al desarrollo.

A través d'aquestes prioritats podrem recolzar i enfortir el treball que es desenvolupa tant en l'àmbit nacional com en l'europeu. Per això és important promoure l'elaboració de documents com el que es presenta a continuació, si des del sector de les ONG volem fomentar el debat i la reflexió entre els que prenen les decisions i els que construeixen xarxes d'Educació pel Desenvolupament i intercanvien experiències.

A través de estas prioridades podremos apoyar y fortalecer el trabajo que se desarrolla tanto en el ámbito nacional como en el europeo. Por ello es importante promover la elaboración de documentos como el que se presenta a continuación, si desde el sector de las ONG queremos fomentar el debate y la reflexión entre los que toman las decisiones y los que construyen redes de Educación para el Desarrollo e intercambian experiencias.

L'acció comuna sobre les prioritats de l'Educació pel Desenvolupament a Europa és fonamental per a construir una nova Educació per a la Ciutadania Global. Per tant, agraeixo aquesta oportunitat per animar als nostres socis d'Espanya perquè treballin conjuntament i continuïn promovent el debat sobre aquest tema tan important.

La acción común sobre las prioridades de la Educación para el Desarrollo en Europa es fundamental para construir una nueva Educación para la Ciudadanía Global. Por lo tanto, agradezco esta oportunidad para animar a nuestros socios en España para que trabajen conjuntamente y continúen promoviendo el debate sobre este tema tan importante.

Rilli Lappalainen
Presidenta del Fòrum d'Educació pel Desenvolupament

Rilli Lappalainen
Presidenta del Foro de Educación para el Desarrollo

3. INTRODUCCIÓ

3. INTRODUCCIÓN

L'Educació pel Desenvolupament (a partir d'ara ED) compta ja amb una miqueta més de quaranta anys d'història. Al llarg d'aquest període s'han produït canvis en el concepte, en la pràctica i en la importància que se li atorga a aquest àmbit d'activitat.

Avui en dia, podem dir que l'ED s'ha convertit en un component important de les polítiques i les estratègies dels diversos actors que integren el sistema internacional de cooperació al desenvolupament, siguin governamentals o no governamentals, al quedar de manifest en aquests breus anys d'experiència que és impossible cometre accions que propicien el desenvolupament dels pobles sense un canvi previ d'actituds i valors que garanteixin la consolidació i sostenibilitat de les dites actuacions.

El propi Consell de la Unió Europea va aprovar el 8 de novembre del 2001 una resolució que reconeix la importància de l'ED i la sensibilització de l'opinió pública europea a favor de la cooperació pel desenvolupament. Amb aquesta resolució, s'anima explícitament a la Comissió Europea i als Estats membres a que continuïn recolzant iniciatives de ONG i coordinadores que treballen en matèria d'ED.

Es desitja afavorir un suport major a l'ED, i a la política de comunicació vinculada a la mateixa, per part de la Comissió i dels Estats membres, gràcies a l'establiment de vincles més estrets entre els diferents sectors que poden ajudar al seu foment en diferents àmbits, com, per exemple, les ONG, escoles, universitats, formació

La Educación para el Desarrollo (en adelante ED) cuenta ya con algo más de cuarenta años de historia. A lo largo de este período se han producido cambios en el concepto, en la práctica y en la importancia que se le otorga a este ámbito de actividad.

Hoy en día, podemos decir que la ED se ha convertido en un componente importante de las políticas y las estrategias de los diversos actores que integran el sistema internacional de cooperación al desarrollo, sean gubernamentales o no gubernamentales, al quedar de manifiesto en estos breves años de experiencia que es imposible acometer acciones que propicien el desarrollo de los pueblos sin un cambio previo de actitudes y valores que garanticen la consolidación y sostenibilidad de dichas actuaciones.

El propio Consejo de la Unión Europea aprobó el 8 de noviembre de 2001 una resolución que reconoce la importancia de la ED y la sensibilización de la opinión pública europea a favor de la cooperación para el desarrollo. Con esta resolución, se anima explícitamente a la Comisión Europea y a los Estados miembros a que sigan apoyando iniciativas de ONG y coordinadoras que trabajan en materia de ED.

Se desea favorecer un apoyo mayor a la ED, y a la política de comunicación vinculada a la misma, por parte de la Comisión y de los Estados miembros, gracias al establecimiento de vínculos más estrechos entre los diferentes sectores que pueden ayudar a su fomento en diferentes ámbitos, como, por ejemplo, las ONG, escuelas, universidades,

d'adults, formació de formadors, mitjans de comunicació audiovisuals, premsa, món associatiu i moviments juvenils

formación de adultos, formación de formadores, medios de comunicación audiovisuales, prensa, mundo asociativo y movimientos juvenile

Direcció General de Cooperació

En el present document el grup de treball d'ED de la CONGDE:

- arreplega els acords d'ampli consens, elaborats i subscrits pel grup d'ED de la CONGDE i el grup d'ED de la plataforma Europea CONCORD;
- exposa el diagnòstic sobre actors i àmbits d'actuació necessaris per comprendre el moment actual de l'ED espanyola; i
- realitza propostes concretes per a la millora en les polítiques de suport de la SECI i del Ministeri d'Educació en matèria d'ED.

En el presente documento el grupo de trabajo de ED de la CONGDE:

- recoge los acuerdos de amplio consenso, elaborados y suscritos por el grupo de ED de la CONGDE y el grupo de ED de la plataforma Europea CONCORD;
- expone el diagnóstico sobre actores y ámbitos de actuación necesarios para comprender el momento actual de la ED española; y
- realiza propuestas concretas para la mejora en las políticas de apoyo de la SECI y del Ministerio de Educación en materia de ED.

El cos central està estructurat en sis capítols, en els quals (i en aquest orde) analitzarem l'evolució de l'ED, proposarem una definició de la mateixa, reflectirem els actors implicats, els àmbits d'aplicació de l'ED (formal i informal), i conclourem amb un apartat de recomanacions generals i consideracions finals.

El cuerpo central está estructurado en seis capítulos, en los cuales (y en este orden) analizaremos la evolución de la ED, propondremos una definición de la misma, reflejaremos los actores implicados, los ámbitos de aplicación de la ED (formal e informal), y concluiremos con un apartado de recomendaciones generales y consideraciones finales.

Direcció General de Cooperació

² Secretaria d'Estat de Cooperació Internacional (Ministeri d'Assumptes Exteriors i Cooperació).

² Secretaría de Estado de Cooperación Internacional (Ministerio de Asuntos Exteriores y Cooperación).

**4. EDUCACIÓ PER AL DESENVOLUPAMENT.
UNA ESTRATÈGIA A LLARG TERMINI PER AL DESENVOLUPAMENT ³**

***4. EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO.
UNA ESTRATEGIA A LARGO PLAZO PARA EL DESARROLLO ³***

En aquest capítol pretenem repassar succintament aquesta evolució, però, sobretot, presentar els paràmetres generals de consens entorn del concepte ED que defenem des del grup d'ED de la CONGDE i des del grup d'ED de la plataforma europea CONCORD.

L'ED ha estat històricament associada al treball en el terreny. Des de 1960, alguns projectes de desenvolupament qualificats han inclòs un component de sensibilització dels beneficiaris/es, denominat, sovint, com ED, sobretot a Àsia i Llatinoamèrica (veure les publicacions d'"Acció per al Desenvolupament" de la FAO d'aquests anys). Des del punt de vista d'alguns països del Nord (d'on provenien els fons), el terme va ser adoptat per indicar qualsevol tipus d'activitat de promoció o publicitat per a campanyes de recaptació de fons. Des del principi, aquesta interpretació, excessivament restringida, es va enfrontar amb el significat més profund que proposaven interlocutors del Sud com Paulo Freire, Helder Cambra i altres, compartit per unes poques organitzacions i grups del Nord més crítics. Aquests últims preferien els termes awareness-raising (sensibilització) i consciousness-raising (conscienciació). Així que l'ED es va concebre com l'inici d'un procés d'informació i sensibilització per aconseguir finalment una major conscienciació.

³ Aquest apartat arreplega la revisió i adaptació del grup d'ED espanyol a la proposta: educació pel desenvolupament. Una estratègia a llarg termini pel desenvolupament elaborada pel Fòrum d'ED europeu de la plataforma Concord.

En este capítulo pretendemos repasar someramente esta evolución, pero, sobre todo, presentar los parámetros generales de consenso en torno al concepto ED que defendemos desde el grupo de ED de la CONGDE y desde el grupo de ED de la plataforma europea CONCORD.

La ED ha estado históricamente asociada al trabajo en el terreno. Desde 1960, algunos proyectos de desarrollo cualificados han incluido un componente de sensibilización de los beneficiarios/as, denominado, a menudo, como ED, sobre todo en Asia y Latinoamérica (ver las publicaciones de "Acción para el Desarrollo" de la FAO de esos años). Desde el punto de vista de algunos países del Norte (de donde provenían los fondos), el término fue adoptado para indicar cualquier tipo de actividad de promoción o publicidad para campañas de recaudación de fondos. Desde el principio, esta interpretación, excesivamente restringida, se enfrentó con el significado más profundo que proponían interlocutores del Sur como Paulo Freire, Helder Camara y otros/as, compartido por unas pocas organizaciones y grupos del Norte más críticos. Estos últimos preferían los términos awareness-raising (sensibilización) y consciousness-raising (concienciación). Así que la ED se concibió como el inicio de un proceso de información y sensibilización para alcanzar finalmente una

³ Este apartado recoge la revisión y adaptación del grupo de ED español a la propuesta: educación para el desarrollo. una estrategia a largo plazo para el desarrollo elaborada por el foro de ed europeo de la plataforma Concord.

Aquesta tendència cap a una interpretació més àmplia va ser mà a mà amb una visió del treball en el terreny també més àmplia. Va haver-hi un moviment des

de l'enfocament limitat a un projecte aïllat, cap a tenir en compte el context local o regional, arribant al actual enfocament global o mundial del desenvolupament. Aquesta nova interpretació més àmplia va derivar quasi inevitablement en un debat sobre el significat del terme "desenvolupament".

Cap a una interpretació més profunda i adequada del concepte de "desenvolupament"

El debat sobre el significat del terme "desenvolupament" ha desembocat en un major aprofundiment del concepte. Fins a 1980, els arguments de molts partidaris/es del desenvolupament partien principalment de la comparació entre les condicions econòmiques i socials del Nord i el Sud. Així, es parlava del subdesenvolupament dels països del Sud, entenent que estaven per darrere dels països del Nord. El desenvolupament i el cridat subdesenvolupament van ser en un inici conceptes geogràfics. El Sud és considerat pobre i el Nord ric. Per conseqüent, el Nord passava a considerar-se com el salvador del Sud. Aquest missatge, llançat de forma repetida tant a l'opinió pública com a nivell governamental, pot afavorir l'aparició d'un sentiment de superioritat

Bernadí Coll (Direcció General de Cooperació)

mayor concien-
ciación.

Esta tendencia hacia una interpretación más amplia fue mano a mano con una visión del trabajo en el terreno tam-

bién más amplia. Hubo un movimiento desde el enfoque limitado a un proyecto aislado, hacia tener en cuenta el contexto local o regional, llegando al actual enfoque global o mundial del desarrollo. Esta nueva interpretación más amplia derivó casi inevitablemente en un debate sobre el significado del término "desarrollo".

Hacia una interpretación más profunda y adecuada del concepto de "desarrollo"

El debate sobre el significado del término "desarrollo" ha desembocado en una mayor profundización del concepto. Hasta 1980, los argumentos de muchos partidarios/as del desarrollo partían principalmente de la comparación entre las condiciones económicas y sociales del Norte y el Sur. Así, se hablaba del subdesarrollo de los países del Sur, entendiendo que estaban por detrás de los países del Norte. El desarrollo y el llamado subdesarrollo fueron en un inicio conceptos geográficos. El Sur es considerado pobre y el Norte rico. Por consiguiente, el Norte pasaba a considerarse como el salvador del Sur. Este mensaje, lanzado de forma repetida tanto a la opinión pública como a nivel gubernamental, puede favorecer la aparición de un sentimiento de superioridad en las

en les poblacions del Nord sobre les poblacions del Sud. Encara que ja no parlem de "subdesenvolupament", aquest enfocament Nord/Sud encara preval avui en dia en moltes institucions, ja siguin governamentals o no governamentals.

En aquests últims deu o quinze anys s'ha desenvolupat una visió alternativa de les coses que ha adquirit una clara rellevància. Es tracta d'un enfocament global cap a una societat mundial, dins de la qual hi ha desigualtat i injustícia en tots els països i en tots els continents. En totes parts hi ha rics i pobres. Una línia divisòria separa el món de forma transversal. Aquesta desigualtat i aquesta injustícia són les conseqüències d'una estructura exclouent que impera en tot el planeta. La lluita contra la pobresa ha de construir-se com la lluita contra l'exclusió i a favor de la inclusió.

La globalització planteja un desafiament a què l'ED ha de respondre

des de la promoció d'una consciència de ciutadania global. Això significa que cada ciutadà/a, independentment del lloc on visca, forma part de la societat global i necessita saber que és responsable, junt amb els seus conciutadans/es, en la lluita contra l'exclusió, que és l'arrel de qualsevol tipus de desigualtat i injustícia. En el

poblaciones del Norte sobre las poblaciones del Sur. Aunque ya no hablemos de "subdesarrollo", este enfoque Norte/Sur aún prevalece hoy en día en muchas instituciones, ya sean gubernamentales o no gubernamentales.

En estos últimos diez o quince años se ha desarrollado una visión alternativa de las cosas que ha adquirido una clara relevancia. Se trata de un enfoque global hacia una sociedad mundial, dentro de la cual hay desigualdad e injusticia en todos los países y en todos los continentes. En todas partes hay ricos y pobres. Una línea divisoria separa el mundo de forma transversal. Esta desigualdad y esta injusticia son las consecuencias de una estructura excluyente que impera en todo el planeta. La lucha contra la pobreza debe construirse como la lucha contra la

exclusión y a favor de la inclusión.

La globalización plantea un desafío al que la ED debe responder desde la promoción de una conciencia

de ciudadanía global. Esto significa que cada ciudadano/a, dondequiera que viva, forma parte de la sociedad global y necesita saber que es responsable, junto con sus conciudadanos/as, en la lucha contra la exclusión, que es la raíz de cualquier tipo de desigualdad e injusticia. En el contexto de la globalización, este

Asociació d'Amics del Poble Sahraui de les Illes Balears

context de la globalització, aquest enfocament global està destinat a substituir el parcial enfocament geogràfic Nord/Sud, que tendeix a esbiaixar l'anàlisi real de la situació mundial. En realitat, no és el Sud com a tal el que està exclòs, sinó que són les masses populars del Sud, a més d'un segment creixent de la població del Nord, les que són les víctimes de l'exclusió.

L'educació pel desenvolupament representa un treball intel·lectual i ètic amb els/les exclosos/es com a protagonistes

L'evolució en la percepció de què és desenvolupament ha tengut també repercussions en la definició de la naturalesa, les característiques i els objectius de l'ED.

L'ED es fonamenta sobre dos pilars. El primer és l'aspecte cognitiu o intel·lectual. Necessitem conèixer, estudiar i després analitzar els fets. Els fets han d'estar relacionats amb les situacions locals, que al seu torn han d'emmarcar-se necessàriament dins del seu context global, per així garantir un major enteniment de les distintes situacions.

Però el coneixement per si mateix no és suficient. El segon pilar, aspecte ètic, suposa una tasca inclús més exigent per a l'educació al desenvolupament. Consisteix en l'adquisició d'una

enfoque global está destinado a sustituir el parcial enfoque geográfico Norte/Sur, que tiende a sesgar el análisis real de la situación mundial. En realidad, no es el Sur como tal el que está excluido, sino que son las masas populares del Sur, además de un segmento creciente de la población del Norte, las que son las víctimas de la exclusión.

Direcció General de Cooperació

La educació para el desarrollo representa un trabajo intelectual y ético con los/as excluidos/as como protagonistas

La evolució en la percepció de què és desenvolupament ha tenido

también repercusiones en la definición de la naturaleza, las características y los objetivos de la ED.

La ED yace sobre dos pilares. El primero es el aspecto cognitivo o intelectual. Necesitamos conocer, estudiar y luego analizar los hechos. Los hechos deben estar relacionados con las situaciones locales, que a su vez deben enmarcarse necesariamente dentro de su contexto global, para así garantizar un mayor entendimiento de las distintas situaciones.

Pero el conocimiento por sí mismo no es suficiente. El segundo pilar, aspecto ético, supone una tarea incluso más exigente para la educación al desarrollo. Consiste en la adquisición de una actitud de solidaridad bien entendida.

actitud de solidaritat ben entesa. Es tracta de mantenir una atenció constant cap a la justícia i la dignitat humana. En aquest sentit, l'ED es planteja el repte de ser una invitació al canvi de comportaments individuals i col·lectius, que ens recordi, d'una banda, que les nostres decisions afecten les nostres vides i també a les dels altres; i, per un altre, que els ciutadans tenim poder i capacitat per influir en el desenvolupament solidari d'aquest món i hem d'usar-ho amb responsabilitat.

L'ED ens ensenya que la nostra societat no està limitada al nostre barri, a la nostra ciutat o al nostre país, sinó que comprèn tot el món i tota la humanitat. La dita solidaritat és un sinònim de responsabilitat de tots/es cap a tots/es, del Nord cap al Sud i del Sud cap al Nord, caminant junts cap a un món més equitatiu, just, solidari i en pau. Des d'aquest punt de vista, el terme codesenvolupament resulta el més apropiat.

Tr treball local dins d'un context global de solidaritat

La cultura de la solidaritat és un element essencial en qualsevol forma de desenvolupament quan definim el desenvolupament com "garantir per a tots i totes la igualtat de condicions, tant materials com espirituals, neces-

Se trata de mantener una atención constante hacia la justicia y la dignidad humana. En este sentido, la ED se plantea el reto de ser una invitación al cambio de comportamientos individuales y colectivos, que nos recuerde, por un lado, que nuestras decisiones afectan a nuestras vidas y también a las de los demás; y, por otro, que los ciudadanos tenemos poder y capacidad para influir en el desarrollo solidario de este mundo y hemos de usarlo con responsabilidad.

La ED nos enseña que nuestra sociedad no está limitada a nuestro barrio, a nuestra ciudad o a nuestro país, sino

que abarca todo el mundo y toda la humanidad. Dicha solidaridad es un sinónimo de responsabilidad de todos/as hacia todos/as, del Norte hacia el Sur y del Sur

hacia el Norte, caminando juntos hacia un mundo más equitativo, justo, solidario y en paz. Desde este punto de vista, el término codesarrollo resulta el más apropiado.

Trabajo local dentro de un contexto global de solidaridad

La cultura de la solidaridad es un elemento esencial en cualquier forma de desarrollo cuando definimos el desarrollo como "garantizar para todos y todas la igualdad de condiciones, tanto materiales como espirituales,

sàries per a una existència digna com ser humà". És una forma constructiva de referir-nos a la lluita contra la pobresa. Aquesta garantia ha d'anar cada vegada més enllà dels límits nacionals i continentals i convertir-se en verdaderament global. El repte dels nostres temps ha de ser analitzat des de la perspectiva del "treball local dins d'un context global de solidaritat".

Encara que només sigui des d'un punt de vista educacional, aquest context global no pot romandre com un concepte intel·lectual. Necessita valdre's dels contactes, els intercanvis i les xarxes. El foment dels contactes, els intercanvis i la creació de xarxes s'està convertint en un element primordial i inclús essencial, dins de l'ED. Treballant només a nivell local (tant en el Sud com en el Nord) sense referències del context global, correm el risc de perdre la visió real de les causes del problema de la pobresa (exclusió) i de les solucions (la inclusió). I fixant-nos només en el context global, sense tenir en compte les arrels de l'exclusió en la realitat local, ens convertim en simples espectadors sense cap compromís. De fet, el propòsit de l'ED és per damunt de tot fer que cada persona sigui activa i responsable.

Principis bàsics

Des de les anteriors consideracions podem fer un esbós de quins són els principis bàsics de l'ED.

- El primer i el més important és la promoció d'una cultura de solidaritat recíproca. L'ED ha d'entendre's com un procés educatiu i participatiu, que

necesarias para una existencia digna como ser humano". Es una forma constructiva de referirnos a la lucha contra la pobreza. Esta garantía debe ir cada vez más allá de los límites nacionales y continentales y convertirse en verdaderamente global. El reto de nuestros tiempos debe ser analizado desde la perspectiva del "trabajo local dentro de un contexto global de solidaridad".

Aunque sólo sea desde un punto de vista educacional, este contexto global no puede permanecer como un concepto intelectual. Necesita valerse de los contactos, los intercambios y las redes. El fomento de los contactos, los intercambios y la creación de redes se está convirtiendo en un elemento primordial e incluso esencial, dentro de la ED. Trabajando sólo a nivel local (tanto en el Sur como en el Norte) sin referencias del contexto global, corremos el riesgo de perder la visión real de las causas del problema de la pobreza (exclusión) y de las soluciones (la inclusión). Y fijándonos sólo en el contexto global, sin tener en cuenta las raíces de la exclusión en la realidad local, nos convertimos en meros espectadores faltos de compromiso. De hecho, el propósito de la ED es por encima de todo hacer que cada persona sea activa y responsable.

Principios básicos

Desde las anteriores consideraciones podemos hacer un esbozo de cuáles son los principios básicos de la ED.

- *El primero y el más importante es la promoción de una cultura de solidaridad recíproca. La ED debe entenderse como un proceso educativo y participativo, que está en movimiento, que se*

està en moviment, que es retroalimenta, en el que els diversos actors aprenen contínuament de l'experiència comuna. La solidaritat unilateral corre el risc de fracassar prest o tard. Hem d'anar més enllà del pur i simple escenari de les donacions econòmiques (des del Nord cap al Sud) i tenir present la contribució del Sud cap al Nord. En definitiva, necessitem reafirmar el "partenariado" com un principi d'acció dins de qualsevol projecte

Direcció General de Cooperació

d'ED. Necessitem enriquir el treball d'incidència (socialitzant i involucrant als grups objectiu en el Nord) i crear i augmentar el nombre de noves formes concretes de solidaritat en el nivell més bàsic (transmissió de coneixement a través de l'experiència). Aquesta solidaritat multifacètica ha de consolidar l'actitud solidària. Són la coherència i la pràctica les que ajuden a integrar la solidaritat en el nostre comportament quotidià de forma sostenible.

- Un camí a explorar és la creació de xarxes entre Nord/Sud en el camp de l'ED. Hem de col·locar aquesta ED en el centre del desenvolupament. Aquestes xarxes poden operar com a estructures bàsiques, primer per a l'intercanvi de persones, idees, experiències i productes (en el camp de l'ED), i, després com a accions comu-

retroalimenta, en el que los diversos actores aprenden continuamente de la experiencia común. La solidaridad unilateral corre el riesgo de fracasar tarde o temprano. Debemos ir más allá del puro y simple escenario de las donaciones económicas (desde el Norte hacia el Sur) y tener presente la

contribución del Sur hacia el Norte. En definitiva, necesitamos reafirmar el "partenariado" como un principio de acción dentro de cualquier pro-

yecto de ED. Necesitamos enriquecer el trabajo de incidencia (socializando e involucrando a los grupos objetivo en el Norte) y crear y aumentar el número de nuevas formas concretas de solidaridad en el nivel más básico (transmisión de conocimiento a través de la experiencia). Esta solidaridad multifacética debe consolidar la actitud solidaria. Son la coherencia y la práctica las que ayudan a integrar la solidaridad en nuestro comportamiento cotidiano de forma sostenible.

- *Un camino a explorar es la creación de redes entre Norte/Sur en el campo de la ED. Debemos colocar esta ED en el centro del desarrollo. Estas redes pueden operar como estructuras básicas, primero para el intercambio de personas, ideas, experiencias y productos (en el campo de la ED), y luego como acciones comunes pro-desarro-*

nes per el desenvolupament enfortint llaços i facilitant les accions comunes. És necessari continuar cercant noves aliances entre ciutadans/es del món (treballadors/es, consumidors/es, inversors/es, etc.) disposats a comprometre's per la igualtat i la justícia. Des d'aquesta clau, enfortir i promoure les aliances entre els distints actors de l'ED dotarà a aquesta de major coherència, eficàcia i eficiència.

- L'ED és una tasca política. L'autèntica ED sempre cerca el canvi estructural i pràctic en la societat, des del nivell local fins al global. Treballar pel canvi en els

camp econòmic i polític no ha de ser un privilegi d'alguns/es "especialistes" (ja siguin governamentals o no governamentals). És l'ED exercida des de les bases, i la mobilització que comporta, la que els dóna legitimitat per a les seves accions polítiques. A través d'ella, els/les nostres interlocutors/es –sovint els més desfavorits/descomencen a opinar sobre els temes econòmics, polítics i socials, i el que diuen ha de tenir repercussió sobre el que fan els i les polítics o polítiques. En aquest sentit, podem parlar d'un nou procés: el de construir una societat civil forta i solidària. L'ED convida a la ciutadania i la classe política a trobar-se i conèixer-se.

llo fortaleciendo lazos y facilitando las acciones comunes. Es necesario seguir buscando nuevas alianzas entre ciudadanos/as del mundo (trabajadores/as, consumidores/as, inversores/as, etc.) dispuestos a comprometerse por la igualdad y la justicia. Desde esta clave, fortalecer y promover las alianzas entre los distintos actores de la ED dotará a ésta de mayor coherencia, eficacia y eficiencia.

- La ED es una tarea política. La auténtica ED siempre busca el cambio estructural y práctico en la sociedad, desde el nivel local hasta el global. Trabajar por el cambio en los campos económico y político no debe ser un privilegio

de algunos/as "especialistas" (ya sean gubernamentales o no gubernamentales). Es la ED ejercida desde las bases, y la movilización que conlleva, la que les da legitimidad para sus acciones políticas. A través de ella, nuestros/as interlocutores/as –a menudo los más desfavorecidos/as– comienzan a opinar sobre los temas económicos, políticos y sociales, y lo que dicen debe tener repercusión sobre lo que hacen los y las políticos/as. En este sentido, podemos hablar de un nuevo proceso: el de construir una sociedad civil fuerte y solidaria. La ED invita a la ciudadanía y la clase política a encontrarse y conocerse.

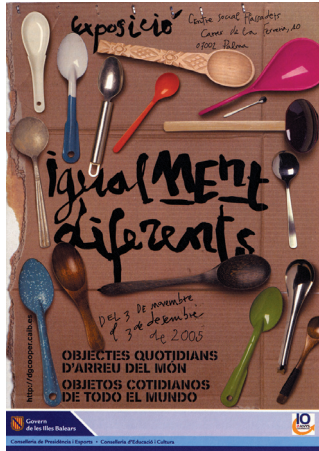

5. CONCEPTE D'EDUCACIÓ PEL DESENVOLUPAMENT

5. CONCEPTO DE EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO

D'allò que s'ha exposat en el capítol anterior ens atrevim, com a grup de treball d'ED de la CONGDE, a proposar una definició que arreplegui el sentir i la pràctica de les ONGD que formen part de la Coordinadora.

En aquest sentit, s'ha d'entendre l'ED com un procés per a generar consciències crítiques, fer a cada persona responsable i activa (compromesa), a fi de construir una nova societat civil, tant en el Nord com en el Sud, compromesa amb la solidaritat, entesa aquesta com a corresponsabilitat –en el desenvolupament estam tots embarcats, ja no hi ha fronteres ni distàncies geogràfiques–, i participativa, demandes de les quals, necessitats, preocupacions i anàlisis es tinguin en compte a l'hora de la presa de decisions polítiques, econòmiques i socials.

Direcció General de Cooperació

De lo expuesto en el capítulo anterior nos atrevemos, como grupo de trabajo de ED de la CONGDE, a proponer una definición que recoja el sentir y la práctica de las ONGD que forman parte de la Coordinadora.

En este sentido, se ha de entender la ED como un proceso para generar consciencias críticas,

hacer a cada persona responsable y activa (comprometida), a fin de construir una nueva sociedad civil, tanto en el Norte como en el Sur, comprometida con la solidaridad, entendida ésta como corresponsabilidad –en el desarrollo estamos todos embarcados, ya no hay fronteras ni distancias geográficas–, y participativa, cuyas demandas, necesidades, preocupaciones y análisis se tengan en cuenta a la hora de la toma de decisiones políticas, económicas y sociales.

Aquest concepte de desenvolupament de què parlem:

- Facilita la comprensió de les relacions que existeixen entre les nostres pròpies vides i les de persones d'altres parts del món.
- Augmenta el coneixement sobre les forces econòmiques, socials i polítiques, tant del Nord com del Sud, i les seves relacions, que expliquen i provoquen l'existència de la pobresa, la desigual-

Este concepto de desarrollo del que hablamos:

- Facilita la comprensión de las relaciones que existen entre nuestras propias vidas y las de personas de otras partes del mundo.
- Aumenta el conocimiento sobre las fuerzas económicas, sociales y políticas, tanto del Norte como del Sur, y sus relaciones, que explican y provocan la existencia de la pobreza, la desigualdad, la opre-

tat, l'opressió... i condicionen les nostres vides com a individus pertanyents a qualsevol cultura del planeta.

- Desenvolupa valors, actituds i destreses que augmentin l'autoestima de les persones, capacitant-les per a ser més responsables dels seus actes.

- Fomenta la participació en propostes de canvi per aconseguir un món més just en el que tant els recursos i els béns com el poder estiguin distribuïts de forma equitativa.

- Dota les persones i als col·lectius de recursos i instruments –cognitius, afectius i actitudinals– que els permetin incidir en la realitat per a transformar els seus aspectes més negatius.

- Afavoreix el desenvolupament humà sostenible en el nivell individual, comunitari, local i internacional.

Per tant, quan parlem d'ED ens enfrontem a la definició d'un concepte viu, dinàmic, que, d'una banda, no es pot considerar tan sols com un aspecte puntual del

sión... y condicionan nuestras vidas como individuos pertenecientes a cualquier cultura del planeta.

- *Desarrolla valores, actitudes y destrezas que acrecienten la autoestima de las personas, capacitándolas para ser más responsables de sus actos.*

- *Fomenta la participación en propuestas de cambio para lograr un mundo más justo en el que tanto los recursos y los bienes como el poder estén distribuidos de forma equitativa.*

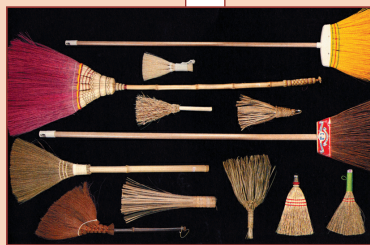
- *Dota a las personas y a los colectivos de recursos e instrumentos –cognitivos, afectivos y actitudinales– que les permitan incidir en la realidad para transformar sus aspectos más negativos.*

- *Favorece el desarrollo humano sostenible en el nivel individual, comunitario, local e internacional.*

Por lo tanto, cuando hablamos de ED nos enfrentamos a la definición de un concepto vivo, dinámico, que, por un lado, no puede considerarse tan sólo como un aspecto puntual del currículo o de

Direcció General
de Cooperació

currículum o d'una activitat formativa, ni com un mer instrument de la cooperació internacional; i, d'altra banda, està en constant revisió per intentar respondre a la canviant realitat social, econòmica i política.

En efecte, la nostra experiència particular com a organitzacions, i col·lectiva com a grup de treball en l'àmbit de l'ED, ens ha permès identificar les següents

Recomanacions:

- A hores d'ara, és necessari completar la definició legal d'educació pel desenvolupament (art. 13 de la Llei de Cooperació) amb l'experiència acumulada dels últims sis anys.
- Està prou estesa la reducció de l'educació pel desenvolupament –convocatòries, subvencions...– bé al suport d'accions o activitats puntuals i aïllades (especialment en l'àmbit formal), bé a activitats complementàries o vinculades a accions de cooperació al desenvolupament. L'ED té entitat suficient per a considerar-se com una miqueta més que un instrument de la cooperació al desenvolupament.
- El fet que Espanya s'hagi convertit en una societat d'acollida d'amplis col·lectius d'immigrants exigeix una revisió del nostre treball de sensibilització, formació i conscienciació que incorpori la visió que del Nord té i visqui el

una actividad formativa, ni como un mero instrumento de la cooperación internacional; y, por otro lado, está en constante revisión para intentar responder a la cambiante realidad social, económica y política.

En efecto, nuestra experiencia particular como organizaciones, y colectiva como grupo de trabajo en el ámbito de la ED, nos ha permitido identificar las siguientes

Recomendaciones:

- *A día de hoy, es preciso completar la definición legal de educación para el desarrollo (art. 13 de la Ley de Cooperación) con la experiencia acumulada de los últimos seis años.*
- *Está bastante extendida la reducción de la educación para el desarrollo –convocatorias, subvenciones...– bien al apoyo de acciones o actividades puntuales y aisladas (especialmente en el ámbito formal), bien a actividades complementarias o vinculadas a acciones de cooperación al desarrollo. La ED tiene entidad suficiente para considerarse como algo más que un instrumento de la cooperación al desarrollo.*
- *El hecho de que España se haya convertido en una sociedad de acogida de amplios colectivos de inmigrantes exige una revisión de nuestro trabajo de sensibilización, formación y concienciación que*

Sud acollit, i parli d'inclusió des del valor de la interculturalitat com a lloc de trobada i enriquiment entre cultures, com a realitat educativa plena d'oportunitats.

- Cada vegada és més creixent el reclam per part de la ciutadania a les ONGD d'adquirir un compromís en l'àmbit de la conscienciació social i amb els moviments socials emergents (fòrums socials...).

- La tendència internacional (posicionament de la Plataforma Europea d'ONGD) respecte a l'ED amplia el camp d'acció d'aquesta, intentant respondre a les demandes socials de conscienciació, suport a les mobilitzacions socials i compromís polític.

- Aquests nous moviments socials s'han convertit en espais i instruments de sensibilització i denúncia que requereixen abordar amb especial deteniment els àmbits no formal i informal de l'educació pel desenvolupament.

incorpore la visión que del Norte tiene y vive el Sur acogido, y hable de inclusión desde el valor de la interculturalidad como lugar de encuentro y enriquecimiento entre culturas, como realidad educativa llena de oportunidades.

- *Cada vez es más creciente el reclamo por parte de la ciudadanía a las ONGD de adquirir un compromiso en el ámbito de la concienciación social y con los movimientos sociales emergentes (foros sociales...).*

- *La tendencia internacional (posicionamiento de la Plataforma Europea de ONGD) respecto a la ED amplía el campo de acción de ésta, intentando responder a las demandas sociales de concienciación, apoyo a las movilizaciones sociales y compromiso político.*

- *Esos nuevos movimientos sociales se han convertido en espacios e instrumentos de sensibilización y denuncia que requieren abordar con especial detenimiento los ámbitos no formal e informal de la educación para el desarrollo.*

6. ACTORS DE L'EDUCACIÓ PEL DESENVOLUPAMENT

6. ACTORES DE LA EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO

Com s'ha vist fins ara, l'ED té diferents i variats àmbits d'aplicació, al mateix temps que pot partir des de diferents agents i estar destinat a diferents grups objectiu. Aquestes característiques assenyalen una multiplicitat d'actors implicats en l'ED, per la qual cosa és necessari assegurar i promoure un marc de coherència entre les seves respectives polítiques, estratègies i accions.

6.1. L'ADMINISTRACIÓ GENERAL DE L'ESTAT

No hi ha un marc institucional específic responsable de les accions d'ED en l'Administració General de l'Estat. L'ED apareix lligada a la cooperació pel desenvolupament i, per tant, depèn del Ministeri d'Assumptes Exteriors i Cooperació.

6.1.1 Ministeri d'Assumptes Exteriors i Cooperació: Secretaria d'Estat de Cooperació Internacional

És la SECI, dins del Ministeri d'Assumptes Exteriors i Cooperació, qui té les competències més directes en matèria de direcció i coordinació de la política d'ajuda al desenvolupament. La SECI compta amb dues entitats institucionals per dur a terme aquestes tasques: l'AECI, encarregada de la gestió de la cooperació, i l'Oficina de Planificació i Avaluació, que entre altres funcions té la d'elaborar la proposta del Pla Director de Cooperació.

La SECI, com principal òrgan rector, i l'AECI, com principal òrgan executiu de la cooperació espanyola, són les institucions responsables de vetllar pel compliment de la Llei 23/1998 de cooperació internacional pel desenvolupament.

Como se ha visto hasta ahora, la ED tiene diferentes y variados ámbitos de aplicación, a la vez que puede partir desde diferentes agentes y estar destinado a diferentes grupos objetivo. Estas características señalan una multiplicidad de actores implicados en la ED, por lo que es necesario asegurar y promover un marco de coherencia entre sus respectivas políticas, estrategias y acciones.

6.1. LA ADMINISTRACIÓN GENERAL DEL ESTADO

No existe un marco institucional específico responsable de las acciones de ED en la Administración General del Estado. La ED aparece ligada a la cooperación para el desarrollo y, por tanto, depende del Ministerio de Asuntos Exteriores y Cooperación.

6.1.1 Ministerio de Asuntos Exteriores y Cooperación: Secretaría de Estado de Cooperación Internacional

Es la SECI, dentro del Ministerio de Asuntos Exteriores y Cooperación, quien tiene las competencias más directas en materia de dirección y coordinación de la política de ayuda al desarrollo. La SECI cuenta con dos entidades institucionales para llevar a cabo estas tareas: la AECI, encargada de la gestión de la cooperación, y la Oficina de Planificación y Evaluación, que entre otras funciones tiene la de elaborar la propuesta del Plan Director de Cooperación.

La SECI, como principal órgano rector, y la AECI, como principal órgano ejecutivo de la cooperación española, son las instituciones responsables de velar por el cumplimiento de la Ley 23/1998

pament, en la que l'ED apareix com un instrument, a partir del que es posa en pràctica la cooperació. Segons aquesta Llei⁴, l'Administració Pública, i fonamentalment l'AECI com a òrgan executiu, ha de desenvolupar accions d'ED i sensibilització social directament o en col·laboració amb les ONGD.

6.1.2. Ministeri d'Educació i Ciència

Un dels àmbits d'aplicació de l'ED és el de l'educació formal, dins del sistema educatiu comprès des de l'escola primària fins a la universitat. En aquest àmbit, el Ministeri d'Educació i Ciència, especialment a través de la Direcció General d'Educació, Formació Professional i Innovació Educativa, juga un paper de vital importància en la implementació d'accions d'ED en les seves polítiques i sistema educatiu. A més, la comunitat educativa es constitueix en destinatari directe i comú tant de les accions de l'ED com les polítiques orientades des d'aquest ministeri.

D'aquesta manera, s'ha de promoure la reflexió sobre els continguts curriculars, amb la participació de i en els òrgans institucionals de consulta com

de cooperación internacional para el desarrollo, en la que la ED aparece como un instrumento, a partir del que se pone en práctica la cooperación. Según esta Ley⁴, la Administración Pública, y fundamentalmente la AECI como órgano ejecutivo, debe desarrollar acciones de ED y sensibilización social directamente o en colaboración con las ONGD.

6.1.2. Ministerio de Educación y Ciencia

Uno de los ámbitos de aplicación de la ED es el de la educación formal, dentro del sistema educativo comprendido desde la escuela primaria hasta la universidad. En este ámbito, el Ministerio de Educación y Ciencia, especialmente a través de la Dirección General de Educación, Formación Profesional e Innovación Educativa, juega un papel de vital importancia en la implementación de acciones de ED en sus políticas y sistema educativo. Además, la comunidad educativa se constituye en destinatario directo y común tanto de las acciones de la ED como las políticas orientadas desde este ministerio.

De esta forma, se ha de promover la reflexión sobre los contenidos curricu-

⁴ Article 13. Educació pel desenvolupament i sensibilització social. "S'entén per educació pel desenvolupament i sensibilització social el conjunt d'accions que desenvolupen les Administracions públiques, directament o en col·laboració amb les organitzacions no governamentals pel desenvolupament, per a promoure activitats que afavoreixin una millor percepció de la societat cap als problemes que afecten els països en desenvolupament i que estimulin la solidaritat i cooperació actives amb els mateixos, per via de campanyes de divulgació, serveis d'informació, programes formatius, suport a les iniciatives a favor d'un comerç just i consum responsable respecte dels productes procedents dels països en desenvolupament".

⁴ Artículo 13. Educación para el desarrollo y sensibilización social. "Se entiende por educación para el desarrollo y sensibilización social el conjunto de acciones que desarrollan las Administraciones públicas, directamente o en colaboración con las organizaciones no gubernamentales para el desarrollo, para promover actividades que favorezcan una mejor percepción de la sociedad hacia los problemas que afectan a los países en desarrollo y que estimulen la solidaridad y cooperación activas con los mismos, por vía de campañas de divulgación, servicios de información, programas formativos, apoyo a las iniciativas a favor de un comercio justo y consumo responsable respecto de los productos procedentes de los países en desarrollo".

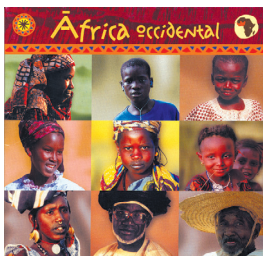
el Consell Escolar de l'Estat, i l'elaboració de materials pedagògics especialitzats. També des de les conselleries autonòmiques d'Educació s'ha de fomentar la capacitat del professorat i educadors en qüestions de desenvolupament i ED des de la formació inicial dels mateixos en les universitats, els certificats d'aptitud pedagògica (o equivalents) i la formació contínua del professorat.

Existeixen, a més, una altra sèrie d'institucions administratives relacionades amb les polítiques educatives (comunitats autònomes i ajuntaments fonamentalment) que tenen la seva part de competències en l'educació formal, però davall l'Ordenació Bàsica del Sistema Educatiu regulada per aquest Ministeri d'Educació a través de diverses lleis orgàniques. Per tal motiu, haurà de vetllar per la coherència de les intervencions en matèria d'ED des d'aquestes administracions.

Si són essencials per a la implementació d'una estratègia d'ED les mesures específiques dirigides al professorat, també és molt important coordinar i fer partícip a la resta de la comunitat educativa de l'esforç per incloure l'ED en el sistema educatiu. Aquests actors es concreten en: estudiants, associacions de mares i pares, sindicats d'educadors, personal administratiu i sector editorial del material educatiu.

Tant el Ministeri d'Educació com l'AECE haurien de comptar amb personal especialitzat en ED.

lares, con la participación de y en los órganos institucionales de consulta como el Consejo Escolar del Estado, y la elaboración de materiales pedagógicos especializados. También desde las consejerías autonómicas de Educación se ha de fomentar la capacitación del profesorado y enseñantes en cuestiones de desarrollo y ED desde la formación inicial de los mismos en las universidades, los certificados de aptitud pedagógica (o equivalentes) y la formación continua del profesorado.

Direcció General de Cooperació

Existen, además, otra serie de instituciones administrativas relacionadas con las políticas educativas (comunidades autónomas y ayuntamientos fundamentalmente) que tienen su parte de competencias en la educación formal, pero bajo la Ordenación Básica del Sistema Educativo regulada por este Ministerio de Educación a través de varias leyes orgánicas. Por tal motivo, deberá velar por la coherencia de las intervenciones en materia de ED desde estas administraciones.

Si son esenciales para la implementación de una estrategia de ED las medidas específicas dirigidas al profesorado, también es muy importante coordinar y hacer partícipe al resto de la comunidad educativa del esfuerzo por incluir la ED en el sistema educativo. Estos actores se concretan en: estudiantes, asociaciones de madres y padres, sindicatos de enseñantes, personal administrativo y sector editorial

6.1.3. Altres ministeris

El Ministeri de Treball i Assumptes Socials, a través dels seus diferents organismes autònoms com l'IMSERSO, Institut de la Dona, i molt especialment l'Institut de la Joventut, desenvolupa diferents accions d'ED, bé en el marc de la seva gestió directa, bé en col·laboració amb diferents entitats sense ànim de lucre. En aquest sentit és d'enorme importància un treball coordinat i conforme amb les orientacions d'ED recollides en el pla director i amb les accions desenvolupades des d'aquest Ministeri.

El Ministeri de Sanitat i Consum, a través de l'Institut Nacional del Consum, exerceix activitats d'informació als/es consumidors/es, per la qual cosa s'ha de promoure que en aquestes activitats estiguin inclosos els criteris de sensibilització i ED sobre el comerç just i el consum responsable.

També convindria tindre en compte la importància del Ministeri de Medi Ambient en l'educació mediambiental.

6.1.4. Consell de Cooperació

El Consell de Cooperació és l'òrgan consultiu de l'Administració General de l'Estat i de participació en la definició de la política de cooperació internacional pel desenvolupament; per això, entre els temes de la seva competència es troba l'ED.

D'aquesta manera hauran de participar en ell els agents socials, experts/es, ONG, ministeris, etc., especialitzats i presents en camp de l'ED, així com s'haurà de dotar dels recursos necessaris per complir amb els seus objectius.

del material educatiu.

Tanto el Ministerio de Educación como la AECL deberían contar con personal especializado en ED.

6.1.3. Otros ministerios

El Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, a través de sus diferentes organismos autónomos como el IMSERSO, Instituto de la Mujer, y muy especialmente el Instituto de la Juventud, desarrolla diferentes acciones de ED, bien en el marco de su gestión directa, bien en colaboración con diferentes entidades sin ánimo de lucro. En este sentido es de enorme importancia un trabajo coordinado y acorde con las orientaciones de ED recogidas en el plan director y con las acciones desarrolladas desde este Ministerio.

El Ministerio de Sanidad y Consumo, a través del Instituto Nacional del Consumo, desarrolla actividades de información a los/as consumidores/as, por lo que debe promoverse que en estas actividades estén incluidos los criterios de sensibilización y ED sobre el comercio justo y el consumo responsable.

También convendría tener en cuenta la importancia del Ministerio de Medio Ambiente en la educación medioambiental.

6.1.4. Consejo de Cooperación

El Consejo de Cooperación es el órgano consultivo de la Administración General del Estado y de participación en la definición de la política de cooperación internacional para el desarrollo; por ello, entre los temas de su compe-

6.2. ONGD

Les ONGD han estat i continuen sent les principals impulsors i promotors de l'ED. En molts dels casos, les accions d'ED sorgeixen a iniciativa de les ONGD que incorporen i coordinen el treball amb altres actors de l'ED.

En aquest sentit, el Pla Director de Cooperació, que promou la SECI, ha de complir amb els objectius de suport a les iniciatives de la societat civil i a l'associacionisme, per la qual cosa és indispensable enfortir i promoure el treball en ED d'aquestes organitzacions, promovent els recursos necessaris, dotant-se d'un marc de convocatòria de subvencions acord i específic, creant els espais d'interlocució necessaris... en definitiva, ha de recolzar, assegurar i enfortir aquest paper principal de les ONGD en matèria d'ED.

6.2.1. Coordinadora d'Organitzacions No Governamentals de Desenvolupament d'Espanya (CONGDE)

La CONGDE, a través del seu grup de treball d'ED, facilita espais d'intercanvi, de reflexió i d'acció sobre l'ED, constituint-se en un actor preferencial i multiplicador per a l'ED en tot l'Estat, ja que al mateix temps es coordina amb les plataformes autonòmiques d'ONGD.

6.3. ESPAI EUROPEU

L'espai europeu s'ha configurat com un espai preferencial per al debat i intercanvi sobre les polítiques de la Unió Europea en matèria de cooperació i d'ED. Aquest debat entre les institu-

tes se encuentra la ED.

De esta forma deberán participar en él los agentes sociales, expertos/as, ONG, ministerios, etc., especializados y presentes en campo de la ED, así como deberá dotarse de los recursos necesarios para cumplir con sus objetivos.

6.2. ONGD

Las ONGD han sido y siguen siendo las principales impulsoras y promotoras de la ED. En muchos de los casos, las acciones de ED surgen a iniciativa de las ONGD que incorporan y coordinan el trabajo con otros actores de la ED.

En este sentido, el Plan Director de Cooperación, que promueve la SECI, debe cumplir con los objetivos de apoyo a las iniciativas de la sociedad civil y al asociacionismo, por lo que es indispensable fortalecer y promover el trabajo en ED de estas organizaciones, promoviendo los recursos necesarios, dotándose de un marco de convocatòria de subvenciones acorde y específico, creando los espacios de interlocució necesarios... en definitiva, debe apoyar, asegurar y fortalecer este papel principal de las ONGD en materia de ED.

6.2.1. Coordinadora de Organizaciones No Gubernamentales de Desarrollo de España (CONGDE)

La CONGDE, a través de su grupo de trabajo de ED, facilita espacios de intercambio, de reflexión y de acción sobre la ED, constituyéndose en un actor preferencial y multiplicador para la ED en todo el Estado, ya que a la vez se coor-

cions i la societat civil europea té els seus efectes en els espais nacionals. Si bé la presència espanyola està assegurada en el Parlament, la Comissió i el Consell, és necessari que s'afavoreixi i es promogui la presència de la societat civil i de les ONGD espanyoles en aquest debat europeu, a través del manteniment d'un flux constant d'informació i el suport a la incidència de les ONGD espanyoles en les xarxes i plataformes europees.

En aquest marc, cal destacar l'impuls significatiu que ha suposat per a la difusió del concepte d'ED el "Any Europeu de la Ciutadania a través de l'Educació" promogut en el 2005 pel Ministeri d'Educació i Ciència, i el propòsit del qual no és un altre que donar ressò a la proposta del Consell d'Europa que anima als Estats membres a desenvolupar polítiques d'Educació per a la Ciutadania Democràtica (ECD) a través de tres objectius principals:

- Elevar la consciència de com l'educació pot contribuir a desenvolupar la ciutadania democràtica i la participació, la qual cosa promou la cohesió social, l'enteniement intercultural, el respecte a la diversitat i els drets humans.
- Enfortir la capacitat dels Estats membres per a fer de l'ECD un objectiu prioritari de la política educativa i implementar les adequades reformes en tots els

dina con las plataformas autonómicas de ONGD.

6.3. ESPACIO EUROPEO

El espacio europeo se ha configurado como un espacio preferencial para el debate e intercambio sobre las políticas de la Unión Europea en materia de cooperación y de ED. Este debate entre las instituciones y la sociedad civil europea tiene sus efectos en los espacios nacionales. Si bien la presencia española está asegurada en el Parlamento, la Comisión y el Consejo, es necesario que se favorezca y se promueva la presencia de la sociedad civil y de las ONGD españolas en este debate europeo, a través del mantenimiento de un flujo constante de información y el apoyo a la incidencia de las ONGD españolas en las redes y plataformas europeas.

En este marco, cabe destacar el impulso significativo que ha supuesto para la difusión del concepto de ED el "Año Europeo de la Ciudadanía a través de la Educación" promovido en el 2005 por el Ministerio de Educación y Ciencia, y cuyo propósito no es otro que dar eco a la propuesta del Consejo de Europa que anima a los Estados miembros a desarrollar políticas de Educación para la Ciudadanía Democrática (ECD) a través de tres objetivos principales:

- *Elevar la conciencia de cómo la educación puede contribuir a desarrollar la ciudadanía democrática y la participación, lo que pro-*

nivells del sistema educatiu.

- Proporcionar als Estats membres un marc i unes eines que els ajudin a concretar l'important paper que juga l'educació en la promoció de la ciutadania democràtica.

La Coordinadora d'ONGD (CONGDE), a través de la seva vocalia d'Educació pel Desenvolupament, participa en aquest Comitè amb l'objectiu de fer conscient que la ciutadania no és únicament un concepte jurídic relacionat amb l'enfortiment de la cohesió europea, sinó un concepte global i en evolució que ha d'obrir-se a una perspectiva universal i solidària amb altres cultures.

D'aquesta manera, tots els programes que es desenvolupen per promoure una ciutadania europea democràtica han d'impulsar una ciutadania global que formi ciutadans i ciutadanes actius, competents, preocupats pels tems col·lectius, conscients de la creixent interdependència del món, i que reclamin el seu protagonisme en el desenvolupament dels processos socials i polítics.

Finalment, afegir que és determinant

mueve la cohesión social, el entendimiento intercultural, el respeto a la diversidad y los derechos humanos.

- Fortalecer la capacidad de los Estados miembros para hacer de la ECD un objetivo prioritario de la política educativa e implementar las adecuadas reformas en todos los niveles del sistema educativo.
- Proporcionar a los Estados miembros un marco y unas herramientas que les ayuden a concretar el importante papel que juega la educación en la promoción de la ciudadanía democrática.

La Coordinadora de ONGD (CONGDE), a través de su vocalía de Educación para el Desarrollo, participa en este Comité con el objetivo de hacer consciente que la ciudadanía no es únicamente un concepto jurídico relacionado con el fortalecimiento de la cohesión europea, sino un concepto global y en evolución que debe abrirse a una perspectiva universal y solidaria con otras culturas.

De esta forma, todos los programas que se desarrollen para promover una ciudadanía europea democrática deben impulsar una ciudadanía global que forme a ciudadanos y ciudadanas activas, competentes, preocupadas por los temas colectivos, conscientes de la creciente interdependencia del mundo, y que reclamen su protagonismo en el desarrollo de los procesos sociales y políticos.

Finalmente, añadir que es determi-

en l'àmbit europeu el treball d'incidència de les ONG a Europa, la qual cosa ha portat a l'adopció de compromisos polítics en ED.

6.4. ALTRES ACTORS

6.4.1. Mitjans de comunicació

Els mitjans de comunicació de la societat actual posseeixen una enorme capacitat per llançar missatges i generar i canviar actituds, ocupant un lloc dominant en la vida quotidiana de les persones i les organitzacions. Els mitjans adquireixen així un paper fonamental en la construcció d'una visió determinada sobre les relacions nord-sud, i sobre el Sud en si mateix, per la qual cosa es converteixen en actors importants dins del marc de l'ED.

S'han de posar en pràctica mecanismes que promoguin el diàleg, les aliances i la col·laboració permanent entre els mitjans de comunicació i la resta d'actors implicats en l'ED (especialment les ONG), de manera que els mitjans consolidin el treball de l'ED i compleixin les seves funcions d'informació i servei públic.

nante en el ámbito europeo el trabajo de incidencia de las ONG en Europa, lo que ha llevado a la adopción de compromisos políticos en ED.

6.4. OTROS ACTORES

6.4.1 Medios de comunicación.

Los medios de comunicación de la sociedad actual poseen una enorme capacidad para lanzar mensajes y generar y cambiar actitudes, ocupando un lugar dominante en la vida cotidiana de las personas y las organizaciones. Los medios adquieren así un papel fundamental en la construcción de una visión determinada sobre las relaciones Norte-Sur, y sobre el Sur en sí mismo, por lo que se convierten en actores importantes dentro del marco de la ED.

Se deben poner en práctica mecanismos que promuevan el diálogo, las alianzas y la colaboración permanente entre los medios de comunicación y el resto de actores implicados en la ED (especialmente las ONG), de manera que los medios consoliden el trabajo de la ED y cumplan sus funciones de información y servicio público.

6.4.2 Xarxes, associacions i moviments socials

Són multitud les organitzacions, col·lectius, associacions, moviments, etc., i de qualsevol tipus (ecologistes, feministes, de voluntariat, juvenils, de temps lliure, de dones, de veïns, de consumidors...) i les seves plataformes, que tenen incorporats als seus objectius un projecte educatiu i molt relacionat amb l'ED, per la qual cosa les accions que duen a terme en molts dels casos són complementàries amb les que desenvolupen altres actors, per la qual cosa han d'estar coordinades i gaudir d'un marc normatiu de ratificació i referència.

En aquest sentit, és d'especial rellevància el treball desenvolupat en matèria d'ED per les organitzacions juvenils, que necessita un suport i formació permanent i d'una coordinació d'accions amb la resta d'actors. A més, les organitzacions juvenils es constitueixen en referents privilegiats per a les accions d'ED, que en molts dels casos estan dirigits a la població juvenil i cap a la qual poden tenir un gran potencial multiplicador.

6.4.3 Universitats

Les universitats constitueixen un espai privilegiat d'investigació, reflexió i formació en i per a l'ED, per la qual cosa s'han de fomentar les accions coordinades o conjuntes entre elles i la resta d'actors. Com espai diferenciats en l'àmbit formal, l'ED en la Universitat està àmpliament descrita en el capítol següent.

Íñigo Carton (Direcció General de Cooperació)

6.4.2 Redes, asociaciones y movimientos sociales

Son multitud las organizaciones, colectivos, asociaciones, movimientos, etc., y de todo tipo (ecologistas, feministas, de voluntariado, juveniles, de tiempo libre, de mujeres, de vecinos, de consumidores...) y sus plataformas, que tienen incorporados a sus objetivos un proyecto educativo y muy relacionado con la ED, por lo que las acciones que llevan a cabo en muchos de los casos son complementarias con las que desarrollan otros actores, por lo que deben estar coordinadas y gozar de un marco normativo de refrendo y referencia.

En este sentido, es de especial relevancia el trabajo desarrollado en materia de ED por las organizaciones juveniles, que necesita de un apoyo y formación permanente y de una coordinación de acciones con el resto de actores. Además, las organizaciones juveniles se constituyen en referentes privilegiados para las acciones de ED, que en muchos de los casos están dirigidos a la población juvenil y hacia la que pueden tener un gran potencial multiplicador.

6.4.3 Universidades

Las universidades constituyen un espacio privilegiado de investigación, reflexión y formación en y para la ED, por lo que deben fomentarse las acciones coordinadas o conjuntas entre ellas y el resto de actores. Como espacio diferenciado en el ámbito formal, la ED en la Universidad está ampliamente descrita en el capítulo siguiente.

7. L'EDUCACIÓ PEL DESENVOLUPAMENT EN L'ÀMBIT FORMAL

7. LA EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO EN EL ÁMBITO FORMAL

7.1. CONTEXT ACTUAL

Com es va comentar anteriorment, un important àmbit d'aplicació de l'ED és el de l'educació formal, entenent aquesta com el sistema educatiu comprès des de l'escola primària fins a la universitat.

Pel que fa a l'educació primària i secundària, en el marc legislatiu establert per la LOGSE (1990) es proposava un nou enfocament educatiu que els docents havien d'incloure en el seu projecte de centre, en el curricular de cada etapa i en les programacions. En les activitats d'aprenentatge de les diferents àrees s'havia de reflectir la transversalitat de l'ED, des dels continguts, els procediments i els valors, donant a conèixer a l'alumnat el món en què viu, la interdependència entre individus, grups i països, i el que hauria de ser un desenvolupament humà global i sostenible. Desenvolupar aquest tema transversal requeria la implicació de tota la comunitat educativa i que l'organització interna dels centres fos coherent amb els continguts, actituds i procediments promoguts des del projecte curricular.

La importància atorgada a la transversalitat i a l'educació en valors, junt amb l'aparició de nous problemes socials i polítics (migracions, globalització, dilemes ètics suscitats per avanços tecnològics i científics, etc.),

7.1. CONTEXTO ACTUAL

Como se comentó anteriormente, un importante ámbito de aplicación de la ED es el de la educación formal, entendiendo ésta como el sistema educativo comprendido desde la escuela primaria hasta la universidad.

En lo que respecta a la educación primaria y secundaria, en el marco legislativo establecido por la LOGSE (1990) se proponía un nuevo enfoque educativo que los docentes debían incluir en su proyecto de centro, en el curricular de cada etapa y en las programaciones. En las actividades de aprendizaje de las diferentes áreas se debía reflejar la transversalidad de la ED, desde los contenidos, los procedimientos y los valores, dando a conocer al alumnado el mundo en que vive, la interdependencia entre individuos, grupos y países, y lo que debería ser un desarrollo humano global y sostenible. Desarrollar este tema transversal requería la implicación de toda la comunidad educativa y que la organización interna de los centros fuese coherente con los contenidos, actitudes y procedimientos promovidos desde el proyecto curricular.

Direcció General de Cooperació

ha donat lloc en aquests últims anys a una gran quantitat de propostes i materials curriculars alternatius. Les ONGD han jugat un paper important en el suport i assessorament dels docents a través de diversos programes formatius i l'elaboració de propostes didàctiques. Així i tot, els resultats no sempre van ser els desitjats a causa, principalment, de la falta de suport econòmic, social i de formació del professorat.

En el moment actual que estem vivint amb la presentació per part del Govern de l'Avantprojecte de Llei d'Educació (LOE), des de la Coordinadora d'ONGD valorem positivament el nou enfocament per mitjà de la inclusió d'una assignatura específica d'educació per a la ciutadania. No obstant, considerem que aquesta perspectiva quedaria enormement limitada si no es planteja des d'un enfocament de globalitat. Els nostres nins, nines i joves ja no es poden educar tenint com a referència exclusiva al seu poble o ciutat, a la seva comunitat autònoma i ni tan sols el seu propi país. S'han d'educar reconeixent un món cada vegada més interdependent a nivell global i valorant l'enriquiment que suposa l'obertura a cultures o realitats diferents.

El concepte formal i legal del terme ciutadania és insuficient per fer front a les exigències cíviques i socials que caracteritzen el món actual. Per això creiem que correspon a l'educació facilitar a l'alumnat eines per analitzar el món que ens envolta, així com la interdependència de la nostra realitat.

tíficos, etc.), ha dado lugar en estos últimos años a una gran cantidad de propuestas y materiales curriculares alternativos. Las ONGD han jugado un papel importante en el apoyo y asesoramiento de los docentes a través de diversos programas formativos y la elaboración de propuestas didácticas. A pesar de todo, los resultados no siempre fueron los deseados a causa, principalmente, de la falta de apoyo económico, social y de formación del profesorado.

En el momento actual que estamos viviendo con la presentación por parte del Gobierno del Anteproyecto de Ley de Educación (LOE), desde la Coordinadora de ONGD valoramos positivamente el nuevo enfoque mediante la inclusión de una asignatura específica de educación para la ciudadanía. No obstante, consideramos que esta perspectiva quedaría enormemente limitada si no se plantea desde un enfoque de globalidad. Nuestros niños, niñas y jóvenes ya no pueden educarse teniendo como referencia exclusiva a su pueblo o ciudad, a su comunidad autónoma y ni tan sólo su propio país. Deben educarse reconociendo un mundo cada vez más interdependiente a nivel global y valorando el enriquecimiento que supone la apertura a culturas o realidades diferentes.

El concepto formal y legal del término ciudadanía es insuficiente para hacer frente a las exigencias cívicas y sociales que caracterizan el mundo actual. Por eso creemos que corresponde a la educación facilitar al alumnado herramientas para analizar el mundo

De fet, en l'àmbit universitari, les propostes per al nou Espai Europeu d'Educació Superior (EEES)⁵, reafirmen la importància de la formació global i integral, i emfatitzen el compromís ètic i el reconeixement de la interculturalitat, cercant l'equilibri entre la formació personal i ciutadana, i la formació professional i acadèmica⁶.

Si bé s'ha introduït en la Universitat més tardanament que en altres etapes educatives, l'ED és l'estratègia de cooperació en què aquesta institució s'ha mostrat més activa. És ja significativa l'oferta d'assignatures de lliure elecció, mestries, postgraus i doctorats en temàtiques relacionades amb la cooperació i el desenvolupament humà sostenible. De la mateixa manera, és creixent el nombre de grups i instituts d'investigació que incorporen l'ED a la seva activitat investigadora. No obstant, tal com es va posar de manifest en el congrés "Universitat i

Xavié Ferré

que nos rodea, así como la interdependencia de nuestra realidad.

De hecho, en el ámbito universitario, las propuestas para el nuevo Espacio Europeo de Educación Superior (EEES)⁵, reafirman la importancia de la formación global e integral, y enfatizan el compromiso ético y el reconocimiento de la interculturalidad, buscando el equilibrio entre la formación personal y ciudadana, y la formación profesional y académica⁶.

Si bien se ha introducido en la Universidad más tardíamente que en otras etapas educativas, la ED es la estrategia de cooperación en

que esta institución se ha mostrado más activa. Es ya significativa la oferta de asignaturas de libre elección, maestrías, posgrados y doctorados en temáticas relacionadas con la cooperación y el desarrollo humano sostenible. Del mismo modo, es creciente el número de grupos e institutos de investigación que incorporan la ED a su actividad

⁵ L'EEES és un projecte d'harmonització, en matèria de polítiques i normes legislatives, dels sistemes europeus d'educació superior. Planteja canvis en la macroestructura dels estudis (grau i postgrau), en la microestructura (crèdits ECTS, currículums basats en continguts i competències), en l'augment de la mobilitat i intercanvi, i en la revaloració de la component investigadora de la Universitat.

⁶ Veure MECD, 2003, Espai Europeu d'Educació Superior, Document Marc, o bé González y Wagenaar (eds.), 2003, Tuning Educational Structures in Europe, Informe Final, Fase Uno, Universitat de Deusto, Universidad de Groningen.

⁵ El EEES es un proyecto de armonización, en materia de políticas y normas legislativas, de los sistemas europeos de educación superior. Plantea cambios en la macroestructura de los estudios (grado y postgrado), en la microestructura (créditos ECTS, currículos basados en contenidos y competencias), en el aumento de la movilidad e intercambio, y en la revalorización de la componente investigadora de la Universidad.

⁶ Ver MECD, 2003, Espacio Europeo de Educación Superior, Documento Marco, o bien González y Wagenaar (eds.), 2003, Tuning Educational Structures in Europe, Informe Final, Fase Uno, Universidad de Deusto, Universidad de Groningen.

Cooperació al Desenvolupament” organitzat per la Universitat de Múrcia (abril del 2004), destaca encara el caràcter dispers i descoordinat d’aquestes iniciatives. El debat sobre l’ED en el context de la Universitat ha conduït a la reflexió sobre la funció primigènica de la institució en la formació de futurs professionals: “L’especialista amb orelles –com va dir Ortega – no és un savi, sinó un home massa, un nou bàrbar, un home sense consciència d’història, sense projecte de futur [...] Les societats necessiten coneixements, però no sols això: també saviesa autèntica per projectar el present i el futur des de l’aspiració al més just i al bo” .

Els alumnes de carreres científiques i tecnològiques reben en els programes actuals una formació pobre en matèries humanístiques, raó per la qual hauria de prestar-se especial atenció a la promoció de matèries interdisciplinàries pels seus currículums, particularment en àmbits com CTS (Ciència, Tecnologia i Societat) o Tecnologia pel desenvolupament humà.

Les reformes dels currículums universitaris que comporta l’EEES, així com les perspectives de canvi actuals, proporcionen, tal com es reconeix des d’instàncies universitàries⁸, una oportunitat d’or per introduir els supòsits de l’ED en l’educació formal.

7.2. ESTRATÈGIES GENERALS

En coherència amb allò que s’ha exposat en el capítol 1, proposem que l’ED constitueixi un corrent educatiu que des de l’educació formal impulsi la

investigadora. No obstante, tal y como se puso de manifiesto en el congreso “Universidad y Cooperación al Desarrollo” organizado por la Universidad de Murcia (abril de 2004), destaca aún el carácter disperso y descoordinado de estas iniciativas. El debate sobre la ED en el contexto de la Universidad ha conducido a la reflexión sobre la función primigenia de la institución en la formación de futuros profesionales: “El especialista con orejas –como dijera Ortega – no es un sabio, sino un hombre masa, un nuevo bárbaro, un hombre sin conciencia de historia, sin proyecto de futuro [...] Las sociedades necesitan conocimientos, pero no sólo eso: también sabiduría auténtica para proyectar el presente y el futuro desde la aspiración a lo justo y a lo bueno” .

Los alumnos de carreras científicas y tecnológicas reciben en los programas actuales una formación pobre en materias humanísticas, razón por la que debería prestarse especial atención a la promoción de materias interdisciplinarias para sus currículos, particularmente en ámbitos como CTS (Ciencia, Tecnología y Sociedad) o Tecnología para el desarrollo humano.

Las reformas de los currículos universitarios que comporta el EEES, así como las perspectivas de cambio actuales, proporcionan, tal y como se reconoce desde instancias universitarias⁸, una oportunidad de oro para introducir los supuestos de la ED en la educación formal.

7.2. ESTRATEGIAS GENERALES

En coherencia con lo expuesto en el

Ciutadania Global, plantejant-se com crear ciutadans actius, competents, preocupats pels tems col·lectius i que reclamin el seu protagonisme en el desenvolupament dels processos socials i polítics. Aquest corrent ha d'integrar els eixos temàtics de diferents educacions (pel desenvolupament, la pau, el medi ambient, la multiculturalitat, el gènere, els drets humans, etc.) i recolzar-se en dos pilars: el cognitiu (de coneixement de la realitat, d'anàlisi, de raonament, etc.) i el moral (de valors i virtuts, d'actituds i comportaments). El sistema educatiu ha de recuperar la seva capacitat d'influència enfront d'altres agents difusors de valors, coneixements i comportaments a través de l'educació no formal i informal.

L'ED en l'àmbit formal només serà possible si es construeix des de i per la base, amb especial implicació del professorat. No obstant, és necessari que es constitueixi paral·lelament també com "paradigma" que mereixi ser base d'estudi, de tesi, de cursos, d'investigació, etc., en el món universitari, on es doti d'un cos teòric sòlid i fonamentat en les seves múltiples facetes.

⁷ [Cortina] A. Cortina. "Educar per a la solidaritat en la Universitat". Actes del Congrés Universitat i Cooperació al Desenvolupament. Múrcia, Abril de 2004.

⁸ A. Boni Aristizábal. "Las relaciones nord-sud i la Cooperació Internacional pel desenvolupament en l'ensenyança universitària. Propostes docents". Actes del Congrés Universitat i Cooperació al Desenvolupament. Múrcia, Abril del 2004.

M. Ll. Gómez-Torres-torres et al. "Oportunitats i Riscos per a la Cooperació Universitària al Desenvolupament en l'Espai Europeu d'Educació Superior". Actes del Congrés Universitat i Cooperació al Desenvolupament. Múrcia, Abril 2004.

capítulo 1, proponemos que la ED constituya una corriente educativa que desde la educación formal impulse la Ciudadanía Global, planteándose cómo crear ciudadanos activos, competentes, preocupados por los temas colectivos y que reclamen su protagonismo en el desarrollo de los procesos sociales y políticos. Esta corriente ha de integrar los ejes temáticos de diferentes educaciones (para el desarrollo, la paz, el medio ambiente, la multiculturalidad, el género, los derechos humanos, etc.) y apoyarse en dos pilares: el cognitivo (de conocimiento de la realidad, de análisis, de razonamiento, etc.) y el moral (de valores y virtudes, de actitudes y comportamientos). El sistema educativo debe recuperar su capacidad de influencia frente a otros agentes difusores de valores, conocimientos y comportamientos a través de la educación no formal e informal.

La ED en el ámbito formal sólo será posible si se construye desde y por la base, con especial implicación del profesorado. Sin embargo, es necesario que se constituya paralelamente también como "paradigma" que merezca ser base de estudio, de tesis, de cursos,

⁷ [Cortina] A. Cortina. "Educar para la solidaridad en la Universidad". Actas del Congreso Universidad y Cooperación al Desarrollo. Murcia, Abril de 2004.

⁸ A. Boni Aristizábal. "Las relaciones Norte-Sur y la Cooperación Internacional para el desarrollo en la enseñanza universitaria. Propuestas docentes". Actas del Congreso Universidad y Cooperación al Desarrollo. Murcia, Abril de 2004.

M. Ll. Gómez-Torres et al. "Oportunidades y Riesgos para la Cooperación Universitaria al Desarrollo en el Espacio Europeo de Educación Superior". Actas del Congreso Universidad y Cooperación al Desarrollo. Murcia, Abril 2004.

Considerem essencial incentivar la creació d'equips docents per a la investigació, experimentació i avaluació dels projectes d'ED.

Considerem així mateix de gran interès la coordinació entre institucions de cooperació pel desenvolupament i conselleries d'educació: des de les institucions de cooperació s'haurien d'assumir el suport a l'ED en l'àmbit formal i el seu suport com a eix transversal. Més en concret, proposem treballar en els àmbits següents:

a) Currículums

És necessària la integració dels objectius de l'ED en els currículums educatius de tots els nivells:

- Com a eix transversal en els currículums d'infantil, primària, secundària i primer i segon cicle universitaris, afavorint la connexió entre els continguts de l'ED i la pràctica professional i ciutadana.
- En assignatures universitàries de lliure configuració, projectes fi de carrera, assignatures de tercer cicle, màsters, tesis doctorals, etc.
- Facilitant la participació dels estudiants en entitats de voluntariat dedicades a la cooperació al desenvolupament en forma de pràctiques, donant així a conèixer l'àmbit d'aquestes organitzacions i permetent experimentar altres variants de realització professional.
- potenciant la reflexió en quant a actituds, motivacions i valors (postulats d'ED) en programes universitaris de postgrau sobre desenvolupament.

b) Materials didàctics

En l'educació formal, els materials

de investigación, etc., en el mundo universitario, donde se dote de un cuerpo teórico sólido y fundamentado en sus múltiples facetas.

Consideramos esencial incentivar la creación de equipos docentes para la investigación, experimentación y evaluación de los proyectos de ED.

Consideramos asimismo de gran interés la coordinación entre instituciones de cooperación para el desarrollo y consejerías de educación: desde las instituciones de cooperación deberían asumirse el respaldo a la ED en el ámbito formal y su apoyo como eje transversal. Más en concreto, proponemos trabajar en los siguientes ámbitos:

a) Currículos

Es necesaria la integración de los objetivos de la ED en los currículos educativos de todos los niveles:

- Como eje transversal en los currículos de infantil, primaria, secundaria y primer y segundo ciclo universitarios, favoreciendo la conexión entre los contenidos de la ED y la práctica profesional y ciudadana.
- En asignaturas universitarias de libre configuración, proyectos fin de carrera, asignaturas de tercer ciclo, másters, tesis doctorales, etc.
- Facilitando la participación de los estudiantes en entidades de voluntariado dedicadas a la cooperación al desarrollo en forma de prácticas, dando así a conocer el ámbito de estas organizaciones y permitiendo experimentar otros cauces de realización profesional.
- potenciando la reflexión en cuanto a actitudes, motivaciones y valores (pos-

didàctics condicionen en gran manera la pràctica educativa quotidiana, i constitueixen un suport essencial pel professorat.

Considerem important:

- Crear i homologar materials específics d'ED en tots els nivells educatius;
- Potenciar vies per a la introducció "transversal" dels continguts i valors de l'ED en llibres de text, materials audiovisuals, multimèdia i altres materials educatius.

c) Formació dels agents educatius

És sabut que la formació és un factor clau en l'èxit de tot projecte educatiu. Per això proposem:

- Introduir la formació en ED en la formació inicial del professorat (escoles de magisteri, CAP, etc.).
- Potenciar l'ED dins dels plans de formació permanent del professorat;
- Recolzar i homologar accions de formació del professorat que impulsin les diferents organitzacions no governamentals.
- Crear, en les institucions educatives, unitats pedagògiques per a la promoció dels continguts i metodologies de l'ED, i l'assessorament i formació del professorat.
- Atendre els aspectes pedagògics característics de l'ED: promoció de les perspectives socioconstructivistes, les metodologies participatives creatives i actives que promouen el diàleg, el res-

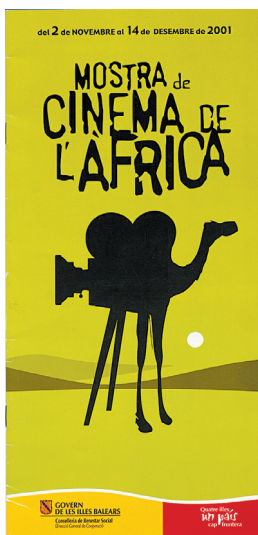
tulados de ED) en programas universitarios de posgrado sobre desarrollo.

b) Materiales didácticos

En la educación formal, los materiales didácticos condicionan en gran medida la práctica educativa cotidiana, y constituyen un apoyo esencial para el profesorado.

Consideramos importante:

- Crear y homologar materiales específicos de ED en todos los niveles educativos.
- Potenciar vías para la introducción "transversal" de los contenidos y valores de la ED en libros de texto, materiales audiovisuales, multimedia y otros materiales educativos.

Direcció General de Cooperació

c) Formación de los agentes educatius

Es sabido que la formación es un factor clave en el éxito de todo proyecto educativo. Por ello proponemos:

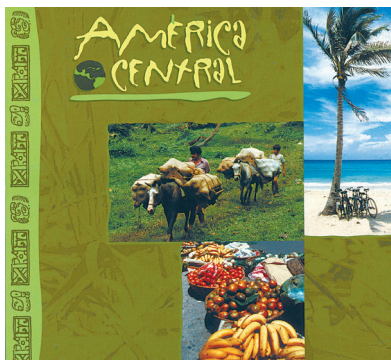
- introducir la formación en ED en la formación inicial del profesorado (escuelas de magisterio, CAP, etc.).
- Potenciar la ED dentro de los planes de formación permanente del profesorado.
- Apoyar y homologar acciones de formación del profesorado que impulsen las diferentes organizaciones no gubernamentales.
- Crear, en las instituciones educativas, unidades pedagógicas para la promoción de los contenidos y metodologías

pecte a l'autonomia, la comunicació empàtica, la implicació en projectes col·lectius, etc.

- Formar en ED a les persones amb responsabilitat política i personal tècnica amb competències en ED. La universitat ha de jugar un paper central en aquest procés.

- Afavorir la transferència de tecnologia i coneixements cap a les ONGD i altres organitzacions del sector d'integració social.

- Incentivar l'interès del professorat per mitjà del reconeixement acadèmic de les activitats d'ED: assistència a congressos, seminaris, jornades, tallers, etc., relacionats tant amb la cooperació com amb l'ED.

Direcció General de Cooperació

d) Treball en xarxa i participació plural

A causa de la gran diversitat d'actors involucrats en l'ED, es fa imprescindible l'intercanvi d'experiències, idees, coneixements, etc., per la qual cosa considerem necessari:

- Impulsar la creació de xarxes de docents i investigadors que treballin en ED en diversos nivells, tant geogràfics (local, nacional, europeu i internacional, amb especial èmfasi en la col·laboració amb els països del Sud) com a acadèmics (infantil, primària, secundària, universitat, adults, no formal, etc.).

- Obrir espais de debat entre les institucions acadèmiques i els agents de cooperació.

de la ED, y el asesoramiento y formación del profesorado.

- Atender los aspectos pedagógicos característicos de la ED: promoción de las perspectivas socio-constructivistas, las metodologías participativas creativas

y activas que promueven el diálogo, el respeto a la autonomía, la comunicación empática, la implicación en proyectos colectivos, etc.

- Formar en ED a las personas con responsabilidad política y personal técnica con competencias en ED. La universidad

debe jugar un papel central en este proceso.

- Favorecer la transferencia de tecnología y conocimientos hacia las ONGD y otras organizaciones del sector de integración social.

- Incentivar el interés del profesorado mediante el reconocimiento académico de las actividades de ED: asistencia a congresos, seminarios, jornadas, talleres, etc., relacionados tanto con la cooperación como con la ED.

d) Trabajo en red y participación plural

Debido a la gran diversidad de actores involucrados en la ED, se hace imprescindible el intercambio de experiencias, ideas, conocimientos, etc., por lo que consideramos necesario:

- Impulsar la creación de redes de docentes e investigadores que trabajen en ED en diversos niveles, tanto geográficos (local, nacional, europeo e

- Incentivar treballs mixtos (centres o institucions educatives i ONGD) en convocatòries d'ED; la relació entre les propostes formatives i l'àmbit no governamental és reconeguda com un dels factors de més èxit en ED.
- Recolzar activitats d'intercanvi, debat i difusió de l'ED a través de congressos, jornades, seminaris i xarxes docents locals, nacionals o internacionals.
- Promoure la creació d'un Observatori sobre l'Educació per a la Ciutadania Global, com a plataforma de pensament, investigació i denúncia. Estaria integrat per ONG, sindicats, moviments educatius, moviments socials i comptaria amb la col·laboració d'universitats, institucions educatives, associacions i altres col·lectius de la societat civil.

internacional, con especial énfasis en la colaboración con los países del Sur) como académicos (infantil, primaria, secundaria, universidad, adultos, no formal, etc.).

- *Abrir espacios de debate entre las instituciones académicas y los agentes de cooperación.*
- *Incentivar trabajos mixtos (centros o instituciones educativas y ONGD) en convocatorias de ED; la relación entre las propuestas formativas y el ámbito no gubernamental es reconocida como uno de los factores de más éxito en ED.*
- *Apoyar actividades de intercambio, debate y difusión de la ED a través de congresos, jornadas, seminarios y redes docentes locales, nacionales o internacionales.*
- *Promover la creación de un Observatorio sobre la Educación para la Ciudadanía Global, como plataforma de pensamiento, investigación y denuncia. Estaría integrado por ONG, sindicatos, movimientos educativos, movimientos sociales y contaría con la colaboración de universidades, instituciones educativas, asociaciones y otros colectivos de la sociedad civil.*

Reportatge gràfic: Carmen Ortega (Direcció General de Cooperació)

**8. L'EDUCACIÓ PEL DESENVOLUPAMENT EN ELS ÀMBITS
NO FORMAL I INFORMAL**

***8. LA EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO EN LOS ÁMBITOS
NO FORMAL E INFORMAL***

En el capítol anterior s'han presentat les possibilitats i estratègies de l'ED en els diferents nivells d'educació formal.

Si entenem l'educació com a element de transformació de la realitat, no podem limitar-la a l'educació curricular. L'educació permanent o educació contínua no se circumscriu a un àmbit determinat. Hi ha altres àmbits que poden resultar molt útils en la consecució d'aquest objectiu de contribuir a una ciutadania crítica, compromesa i responsable.

Estem parlant del conjunt d'activitats que es realitzarien en el que es denomina àmbit informal i serien fonamentalment activitats informatives i formatives destinades a contribuir a una millor comprensió de la realitat nord-sud.

Les principals línies d'actuació en aquest àmbit serien l'educació no formal i l'educació informal.

8.1. EDUCACIÓ NO FORMAL

Podem definir l'educació no formal com el conjunt de processos, mitjans i institucions específicament dissenyats en funció d'objectius explícits de formació o d'instrucció, que no estan directament dirigits a la provisió dels graus propis del sistema educatiu reglat⁹. Encara que es tracte d'una educació no institucionalitzada, està organitzada, estructurada i dissenyada per a grups objectius identificables.

El concepte va sorgir pensant que l'es-

En el capítulo anterior se han presentado las posibilidades y estrategias de la ED en los diferentes niveles de educación formal.

Si entendemos la educación como elemento de transformación de la realidad, no podemos limitarla a la educación curricular. La educación permanente o educación continua no se circunscribe a un ámbito determinado. Existen otros ámbitos que pueden resultar muy útiles en la consecución de ese objetivo de contribuir a una ciudadanía crítica, comprometida y responsable.

Estamos hablando del conjunto de actividades que se realizarían en lo que se denomina ámbito informal y serían fundamentalmente actividades informativas-formativas destinadas a contribuir a una mejor comprensión de la realidad Norte-Sur.

Las principales líneas de actuación en este ámbito serían la educación no formal y la educación informal.

8.1. EDUCACIÓN NO FORMAL

Podemos definir la educación no formal como el conjunto de procesos, medios e instituciones específicamente diseñados en función de objetivos explícitos de formación o de instrucción, que no están directamente dirigidos a la provisión de los grados propios del sistema educativo reglado⁹. Aunque se trate de una educación no institucionalizada, está organizada, estructurada y dise-

⁹ Jaume Trilla. *L'educació fora de l'escola*. Mèxic, 1993.

⁹ Jaume Trilla. *La educación fuera de la escuela*. México, 1993.

Direcció General de Cooperació

cola no pot assumir per si mateixa la funció educativa en la societat, sinó que aquesta és també responsabilitat d'altres serveis i institucions com les de cooperació al desenvolupament.

D'acord amb aquesta concepció s'inclourien les activitats realitzades en:

- cursos de formació extraacadèmics;
- escoles d'adults;
- activitats extraacadèmiques d'universitats i altres nivells educatius;
- associacions de temps lliure, grups parroquials;
- associacions de veïns;
- centres culturals;
- etc.

És important enfortir el teixit social i des de l'ED es pot contribuir per mitjà de la col·laboració amb els diferents agents socials i afavorint la participació de les ONG en activitats formatives sobre diferents aspectes de les relacions nord-sud, la cooperació al desenvolupament i la solidaritat que fomenten valors de respecte i convivència.

8.2. EDUCACIÓ INFORMAL

L'educació informal s'adquireix en els diferents espais socials i influeix en el desenvolupament personal i social dels individus. En el camp informal, es

ñada para grupos objetivos identificables.

El concepto surgió pensando que la escuela no puede asumir por sí sola la función educativa en la sociedad, sino que ésta es también responsabilidad de otros servicios e instituciones como las de cooperación al desarrollo.

De acuerdo con esta concepción se incluirían las actividades realizadas en:

- cursos de formación extraacadémicos;
- escuelas de adultos;
- actividades extraacadémicas de universidades y otros niveles educativos;
- asociaciones de tiempo libre, grupos parroquiales;
- asociaciones de vecinos;
- centros culturales;
- etc.

Es importante fortalecer el tejido social y desde la ED se puede contribuir mediante la colaboración con los diferentes agentes sociales y favoreciendo la participación de las ONG en actividades formativas sobre diferentes aspectos de las relaciones Norte-Sur, la cooperación al desarrollo y la solidaridad que fomenten valores de respeto y convivencia.

8.2. EDUCACIÓN INFORMAL

La educación informal se adquiere en los diferentes espacios sociales e influye en el desarrollo personal y social de los individuos. En el campo informal, se desarrolla la sensibilización por medio, entre otros, de la combinación

desenvolupa la sensibilització per mitjà, entre altres, de la combinació de l'observació, la imitació i l'emulació de membres específics de la societat.

En aquest àmbit s'inclourien:

8.2.1. Mitjans de comunicació

Com hem mencionat en el capítol 3, a ningú se li escapa que els mitjans de comunicació posen a l'abast de la població moltíssima informació, però que no sempre és transmesa de forma educativa. En aquest sentit, és necessari vetllar per que els mitjans de comunicació transmetin continguts conformes amb els principis d'ED, és a dir, valors de respecte a l'altre, al diferent, a la convivència i igualtat entre home i dona, a la democràcia.

També seria positiu incloure els professionals dels mitjans de comunicació com a grup objectiu per a accions d'ED.

Les ONG tenen l'experiència d'haver-hi establert un Codi de Conducta pels missatges i imatges sobre el Tercer Món "que vol ser un instrument dirigit a millorar les projeccions que els països del Nord fan habitualment a propòsit dels més pobres del món". El codi pretén ajudar a fer que els missatges o notícies sobre els països del Sud promoguin la presa de consciència de la problemàtica del desenvolupament,

de la observación, la imitación y la emulación de miembros específicos de la sociedad.

En este ámbito se incluirían:

8.2.1. Medios de comunicación

Como hemos mencionado en el capítulo 3, a nadie se le escapa que los medios de comunicación ponen al alcance de la población muchísima información, pero que no siempre es transmitida de forma educativa. En este sentido, es necesario velar por que los medios de comunicación transmitan contenidos acordes con los principios de ED, es decir, valores de respeto al otro, a lo diferente, a la convivencia e igualdad entre hombre y mujer, a la democracia.

También sería positivo incluir a los profesionales de los medios de comunicación como grupo objetivo para acciones de ED.

Las ONG tienen la experiencia de haber establecido un Código de Conducta para los mensajes e imágenes sobre el Tercer Mundo "que quiere ser un instrumento dirigido a mejorar las proyecciones que los países del Norte hacen habitualmente a propósito de los más pobres del mundo". El código pretende ayudar a que los mensajes o noticias sobre los países del Sur promuevan la toma de conciencia de la problemática del des-

Direcció General de Cooperació

intensifiquin la solidaritat entre els pobles i augmentin la voluntat de participació de la ciutadania en el debat i accions sobre una vertadera cooperació.

Es considera recomanable incloure activitats de formació dels professionals de la comunicació en la transmissió de la informació analítica, crítica, fugint d'estereotips i del sensacionalisme i amb ànim de sensibilitzar al receptor.

Direcció General de Cooperació

Tampoc és menyspreable la importància que té la indústria de l'oci (cine, videojocs, etc.) com a comunicadors de models.

8.2.2. Campanyes de sensibilització i incidència política

La raó de ser de tota activitat de sensibilització és aconseguir un canvi d'actituds i valors a partir de la comprensió d'un determinat fenomen o problema, però també d'una identificació afectiva amb el mateix¹⁰.

Les campanyes de sensibilització poden anar dirigides bé a grups específics o al públic en general, depenent del contingut i el missatge. En aquesta àrea convindria tenir en compte la sensibilització d'actors implicats en la cooperació al desenvolupament, com a

arrollo, intensifiquen la solidaridad entre los pueblos y aumenten la voluntad de participación de la ciudadanía en el debate y acciones sobre una verdadera cooperación.

Se considera recomendable incluir actividades de formación de los profesionales de la comunicación en la transmisión de la información analítica, crítica, huyendo de estereotipos y del sensacionalismo y con ánimo de sensibilizar al receptor.

Tampoco es desdeñable la importancia que tiene la industria del ocio (cine, videojuegos, etc.) como comunicadores de modelos.

8.2.2. Campañas de sensibilización e incidencia política

La razón de ser de toda actividad de sensibilización es lograr un cambio de actitudes y valores a partir de la comprensión de un determinado fenómeno o problema, pero también de una identificación afectiva con el mismo¹⁰.

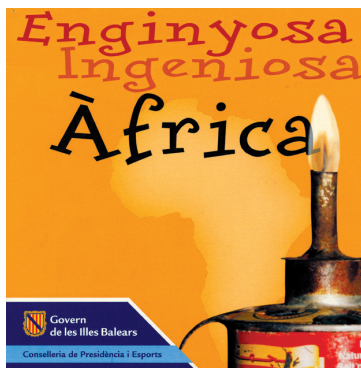
Las campañas de sensibilización pueden ir dirigidas bien a grupos específicos o al público en general, dependiendo del contenido y el mensaje. En esta área convendría tener en cuenta la sensibilización de actores implicados en la cooperación al desarrollo, como políticos y funcionarios de las

¹⁰ Maite Serrano. *La sensibilització i l'educació per a la solidaritat*. Ed. Centre d'estudis Ramon Areces S.L. Fundació Lluís Vives

¹⁰ Maite Serrano. *La sensibilización y la educación para la solidaridad*. Ed. Centro de estudios Ramón Areces S.L. Fundación Luis Vives

polítics i funcionaris de les administracions públiques.

Un altre grup susceptible de ser inclòs en accions de sensibilització són les empreses dins del marc de responsabilitat social corporativa, accions de comerç just i comportaments ètics.

Direcció General de Cooperació

administraciones públicas.

Otro grupo susceptible de ser incluido en acciones de sensibilización son las empresas dentro del marco de responsabilidad social corporativa, acciones de comercio justo y

comportamientos éticos.

Dins de les activitats incloses en les campanyes es trobarien:

- Edició de documents d'anàlisi sobre els temes sobre els quals es vol sensibilitzar i incidir.
- Edició de tríptics, fullets i altres materials divulgatius.
- Organització de jornades, seminaris.
- Presència en mitjans de comunicació.
- Trobades amb els grups i actors de poder de decisió sobre el tema triat i altres parts interessades.

8.2.3. Estudis, investigacions i publicacions

Els estudis, les investigacions i les publicacions són necessàries per poder conèixer la realitat sobre la qual es vol incidir tant en el Sud com en el Nord. És necessari disposar d'anàlisis diverses, de fonts diferents i que reflexionin de manera crítica i constructiva sobre aspectes relacionats amb la cooperació al desenvolupament, la solidaritat, les relacions nord-sud per poder tenir diagnòstics de la situació.

8.2.4. Internet

Internet és avui en dia la principal font de subministrament d'informació, per la qual cosa la disponibilitat de portals

Dentro de las actividades incluidas en las campañas se encontrarían:

- Edición de documentos de análisis sobre los temas sobre los que se quiere sensibilizar e incidir.
- Edición de trípticos, folletos y otros materiales divulgativos.
- Organización de jornadas, seminarios.
- Presencia en medios de comunicación.
- Encuentros con los grupos y actores con poder de decisión sobre el tema elegido y otras partes interesadas.

8.2.3. Estudios, investigaciones y publicaciones

Los estudios, las investigaciones y las publicaciones son necesarias para poder conocer la realidad sobre la que se quiere incidir tanto en el Sur como en el Norte. Es necesario disponer de análisis diversos, de fuentes diferentes y que reflexionen de manera crítica y constructiva sobre aspectos relacionados con la cooperación al desarrollo, la solidaridad, las relaciones Norte-Sur para poder tener diagnósticos de la situación.

i pàgines web especialitzats en continguts de cooperació al desenvolupament, relacions nord-sud, promoció de valors solidaris, consciència crítica, etc., és una opció molt útil per poder accedir a un públic ampli i variat.

De la mateixa manera, és una via molt útil per a oferir canals de sistematització, compartir recursos, experiències, vincular la participació. Així, gràcies a aquest medi, el grup d'ED de la CONGDE pot oferir tots els materials d'ED dels que disposin les ONGD de la CONGDE.

8.2.4. Internet

Internet es hoy en día la principal fuente de suministro de información, por lo que la disponibilidad de portales y páginas web especializados en contenidos de cooperación al desarrollo, relaciones Norte-Sur, promoción de valores solidarios, conciencia crítica, etc., es una opción muy útil para poder acceder a un público amplio y variado.

De igual modo, es una vía muy útil para ofrecer canales de sistematización, compartir recursos, experiencias, vincular la participación. Así, gracias a este medio, el grupo de ED de la CONGDE puede ofrecer todos los materiales de ED de los que disponen las ONGD de la CONGDE.

8.3. RECOMANACIONS

- S'haurien d'enfortir les activitats de formació fora de l'àmbit escolar en serveis d'educació permanent i espais socials de convivència.
- Els mitjans de comunicació, a més d'informar i entretenir, tenen un important poder en la transmissió de models, per la qual cosa és necessari que s'afavoreixi la realització d'accions de sensibilització i formació en aspectes de la cooperació al desenvolupament dirigides a aquest sector.
- És important potenciar l'ús de les noves tecnologies com a canal

8.3. RECOMENDACIONES

- Se deberían fortalecer las actividades de formación fuera del ámbito escolar en servicios de educación permanente y espacios sociales de convivencia.
- Los medios de comunicación, además de informar y entretener, tienen un importante poder en la transmisión de modelos, por lo que es necesario que se favorezca la realización de acciones de sensibilización y formación en aspectos de la cooperación al desarrollo dirigidas a este sector.

informatiu i formatiu. La seva elevada capacitat d'emmagatzemament, versatilitat, universalitat i baix cost les converteix en una eina molt pràctica i útil.

- Les campanyes de sensibilització i incidència destinades a la població general o a grups específics són necessàries com a mitjà per incrementar l'anàlisi crítica i compromès de la realitat i l'adquisició de valors solidaris.

- És necessari incrementar la dedicació de recursos a estudis i investigacions.

- Les accions de sensibilització fora de l'àmbit d'educació formal haurien de tenir com a objectiu tant a la societat en general com a aquells grups de poder de decisió (mitjans de comunicació i empreses) i altres parts interessades en funció dels temes d'actuació identificats.

- *Es importante potenciar el uso de las nuevas tecnologías como canal informativo y formativo. Su elevada capacidad de almacenamiento, versatilidad, universalidad y bajo coste las convierte en una herramienta muy práctica y útil.*

- *Las campañas de sensibilización e incidencia destinadas a la población general o a grupos específicos son necesarias como medio para incrementar el análisis crítico y comprometido de la realidad y la adquisición de valores solidarios.*

- *Es necesario incrementar la dedicación de recursos a estudios e investigaciones.*

- *Las acciones de sensibilización fuera del ámbito de educación formal deberían tener como objetivo tanto a la sociedad en general como a aquellos grupos con poder de decisión (medios de comunicación y empresas) y otras partes interesadas en función de los temas de actuación identificados.*

9. RECOMANACIONS I CONSIDERACIONS

9. RECOMENDACIONES Y CONSIDERACIONES

9.1. RECOMANACIONS GENERALS

- Atorgar a l'ED categoria d'estratègia prioritària tant en l'àmbit de la cooperació com en l'àmbit educatiu.

- Definir un responsable en el si de l'AECI que coordini les activitats d'ED. És un camp complex, amb diversitat de nivells d'actuació i d'actors involucrats, la qual cosa fa imprescindible una referència clara que doni unitat a aquesta línia de treball.

- Establir mecanismes i estructures de coordinació entre les Administracions públiques: la General de l'Estat, autonòmica i local. És important per les competències que tenen aquestes últimes en l'àmbit educatiu i la seva major proximitat al ciutadà. Per a facilitar-ho, hauria haver-hi també responsables específics de l'àrea d'ED en cada Administració.

- Promoure la col·laboració amb altres institucions amb responsabilitats en les àrees de la informació, educació i investigació. Les institucions d'Educació (ministeris, conselleries, regidories) haurien d'implicar-se en l'execució d'aquesta política i crear les estructures adequades per a una efectiva coordinació amb les ins-

Direcció General de Cooperació

9.1. RECOMENDACIONES GENERALES

- Otorgar a la ED categoría de estrategia prioritaria tanto en el ámbito de la cooperación como en el ámbito educativo.

- Definir un responsable en el seno de la AECI que coordine las actividades de ED. Es un campo complejo, con diversidad de niveles de actuación y de actores involucrados, lo que hace imprescindible una referencia clara que dé unidad a esta línea de trabajo.

- Establecer mecanismos y estructuras de coordinación entre las Administraciones públicas: la General del Estado, autonómica y local. Es importante por las competencias que tienen estas últimas en el ámbito educativo y su mayor cercanía al ciudadano. Para facilitararlo, debería de haber también responsables específicos del área de ED en cada Administración.

- Promover la colaboración con otras instituciones con responsabilidades en las áreas de la información, educación e investigación. Las instituciones de Educación (ministerios, consejerías, concejalías) deben de implicarse en la ejecución de esta política y crear las estructuras adecuadas para una efectiva coordi-

titucions de cooperació. El mateix podem dir de les universitats, centres formatius públics, mitjans de comunicació de l'Estat, etc.

- Articular polítiques de suport i estructuració de l'ED en cohesió amb les propiciades per la Unió Europea.
- Augmentar els fons, establint en les convocatòries un percentatge fix destinat a ED, amb formularis, terminis (harmonitzats amb els calendaris escolars), criteris i barems de selecció específics. Se suggereix reservar almenys un 5% dels recursos destinats al cofinançament de les ONGD.
- Establir la possibilitat d'incloure els programes com a instrument i no limitar-se a la fórmula de projectes
- Tenir en consideració el potencial que suposen les aliances i els consorcis entre diferents actors a l'hora de dur a terme tasques i activitats d'ED.

9.2. CONSIDERACIONS FINALS

Hem de tenir present que l'educació que impulsa canvis en el nostre entorn és una educació que impulsa canvis en el món.

Si estem d'acord amb els objectius aprovats per la comunitat internacional a Dakar, la Cima del Mil·lenni i la seva consideració de l'educació com un dels instruments claus, privilegiats per aconseguir la transformació social, estarem d'acord amb què

nación con las instituciones de cooperación. Lo mismo podemos decir de las universidades, centros formativos públicos, medios de comunicación del Estado, etc.

- *Articular políticas de apoyo y estructuración de la ED en cohesión con las propiciadas por la Unión Europea.*
- *Aumentar los fondos, estableciendo en las convocatorias un porcentaje fijo destinado a ED, con formularios, plazos (armonizados con los calendarios escolares), criterios y baremos de selección específicos. Se sugiere reservar al menos un 5% de los recursos destinados a la cofinanciación de las ONGD.*
- *Establecer la posibilidad de incluir los programas como instrumento y no limitarse a la fórmula de proyectos*
- *Tener en consideración el potencial que suponen las alianzas y los consorcios entre distintos actores a la hora de llevar a cabo tareas y actividades de ED.*

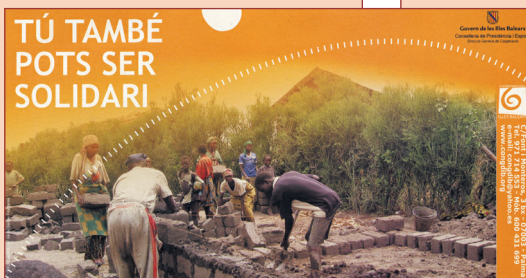
9.2. CONSIDERACIONES FINALES

Debemos tener presente que la educación que impulsa cambios en nuestro entorno es una educación que impulsa cambios en el mundo.

Si estamos de acuerdo con los objetivos aprobados por la comunidad internacional en Dakar, la Cumbre del Milenio y su consideración de la educación como uno

el suport a aquesta transformació passa de manera imprescindible per impulsar el canvi en el nostre propi context.

Una ED que vulgui ser una estratègia a llarg termini pel desenvolupament i que vulgui contribuir de manera decidida a aconseguir els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM) ha d'impulsar l'intercanvi i la participació de les societats civils del Nord i del Sud en aquest procés i ha d'impulsar una aposta per la sensibilització que promogui:

Direcció General de Cooperació

- Una ciutadania global, una societat civil activa, competent, preocupada pels tems col·lectius i que reclami el seu protagonisme en el desenvolupament dels processos socials i polítics.
- Una dimensió global en l'anàlisi de la realitat que estableixi connexions entre el que és local i el que és global, que assumeixi els compromisos internacionals per a la reducció de la pobresa com a compromisos indissociables a la seva política nacional o local.
- Una perspectiva de la justícia en

de los instrumentos claves, privilegiados para lograr la transformación social, estaremos de acuerdo con que el apoyo a esta transformación pasa de manera imprescindible por impulsar el cambio en nuestro propio contexto.

Una ED que quiera ser una estrategia a largo plazo para el desarrollo y que quiera contribuir de manera decidida a alcanzar los Objetivos de Desarrollo del Milenio (ODM) debe impulsar el intercambio y la participación de las sociedades civiles del Norte y del Sur en este proceso y debe impulsar una apuesta por la sensibilización que promueva:

- Una ciudadanía global, una sociedad civil activa, competente, preocupada por los temas colectivos y que reclame su protagonismo en el desarrollo de los procesos sociales y políticos.
- Una dimensión global en el análisis de la realidad que establezca conexiones entre lo que es local y lo que es global, que asuma los compromisos internacionales para la reducción de la pobreza como compromisos indissociables a su política nacional o local.
- Una perspectiva de la justicia en la que se reconozca que la educación no es neutral y que

què es reconegui que l'educació no és neutral i que aquesta pot proporcionar un posicionament en el moment de triar entre mantenir el món tal com està o participar en el canvi, amb tota la complexitat que això comporta, a favor de la justícia per a tots.

- Un enfocament més basat en els drets que en les necessitats, que reconegui els drets bàsics de la ciutadania globalment.
- Uns processos educatius participatius, actius, no autoritaris, que fugin de l'adoctrinament, que afavoreixin l'autonomia i que facilitin la participació i el compromís.

En definitiva, s'ha de potenciar una educació capaç de generar en la ciutadania actituds conscients de coresponsabilitat i la mentalitat que quan una societat actua exclouent grups i persones, està perdent oportunitats com a conjunt.

ésta puede proporcionar un posicionamiento en el momento de escoger entre mantener el mundo tal y como está o participar en el cambio, con toda la complejidad que esto comporta, a favor de la justicia para todos.

- *Un enfoque más basado en los derechos que en las necesidades, que reconozca los derechos básicos de la ciudadanía globalmente.*
- *Unos procesos educativos participativos, activos, no autoritarios, que huyan del adoctrinamiento, que favorezcan la autonomía y que faciliten la participación y el compromiso.*

En definitiva, debe potenciar una educación capaz de generar en la ciudadanía actitudes conscientes de coresponsabilidad y la mentalidad de que cuando una sociedad actúa excluyendo grupos y personas, está perdiendo oportunidades como conjunto.

Asamblea de Cooperación Por la Paz le forma en el campo de la Cooperación Internacional a través de los Cursos de Cooperación sobre el terreno que organiza este verano de 2006

Se trata de una formación global, teórico - práctica, sobre el terreno

Participa en el proceso de identificación, seguimiento y evaluación de nuestros proyectos en Honduras, Marruecos, Palestina, República Dominicana, Senegal o Túnez

Construyendo Alternativas
CURSOS DE COOPERACIÓN
SOBRE EL TERRENO
2006

Asamblea de Cooperación por la Paz

Infórmate en www.acpp.com

10. BIBLIOGRAFIA

10. BIBLIOGRAFÍA

EDUCACIÓ PEL DESENVOLUPAMENT

EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO

- Plan Director de la Cooperación Española 2004-2008.
- Ministerio de Educación y Ciencia (2004), Una educación de calidad para todos y entre todos.
- Baselga, P., Ferrero, G. Boni, A., Ortega, M.L., Mesa, M., Nebreda, A., Celorio, J.J & Monterde, R. (2004), La Educación para el Desarrollo en el Ámbito Formal, Espacio Común de la Cooperación y la Educación. Propuestas para una Estrategia de Acción Integrada. Universidad Politécnica de Valencia, Valencia.
- Coordinadora de ONG para el Desarrollo (2005), Informe de la CONGDE sobre el sector de las ONGD 2004.
- Delors, Jacques (1996), La educación encierra un tesoro. Unesco-Santillana.
- Audigier, F. (2000), Basic Concepts and Core Competencies for Education for Democratic Citizenship, DGIV/EDU/CIT 23, Consejo de Europa, Estrasburgo.
- Cortina, A. (1997), Ciudadanos del mundo. Hacia una teoría de la ciudadanía, Alianza, Madrid.
- Díaz-Salazar, R. (ed). (2002), Justicia Global. Las alternativas de los movimientos del Fora de Porto Alegre, Icaria-Intermón Oxfam, col. Encuentro nº 4, Barcelona.
- Gimeno Sacristán, J. (2003), "Volver a leer la educación desde la ciudadanía", en Bonafé, J. Ciudadanía poder y educación, Graó, Biblioteca de aula nº 188, Barcelona.
- Polo, F. (2004), Hacia un currículum para una ciudadanía global, Octaedro-Intermón Oxfam, Colección Informes nº 30, Barcelona.
- Petrella, R. (2002), La educación víctima de cinco trampas, documento del encuentro POLYGONE.
- Taylor, M., Critical Approach to the Media in Civic Education, Consejo de Europa, Estrasburgo.

EDUCACIÓ PER EL DESENVOLUPAMENT A LA UNIVERSITAT

EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO EN LA UNIVERSIDAD

- Boni, A., Baselga, P., y Ferrero, G. (2002), "La educación para el desarrollo en la universidad", Papeles de Cuestiones Internacionales, 76, pp. 145-151.
- Brockbank, A. & McGill, I. (2002), Aprendizaje Reflexivo en la Educación Superior, Morata, Madrid.
- Esteban, F. (2004), Excelentes Profesionales y Comprometidos Ciudadanos. Un Cambio de Mirada desde la Universidad. Desclée de Brower, Bilbao.
- Fabregat, J. & Teixidó, E. (2004), "Presència en la formació en valors en els plans d'estudis", en VV.AA. Análisis de la Formació en Valors Humans a l'Enginyeria, Càtedra Victoriano Muñoz Oms, UPC, Barcelona.
- Gómez Torres, M. LL. & Monzó, J.M. (2003), "El futuro del papel de la institución universitaria como sujeto activo en los procesos de desarrollo humano sostenible, justo y equitativo", en Morant, F. (coord.), Libro Blanco de la Cooperación al

Desarrollo-Comunidad Valenciana, Generalitat Valenciana, Valencia, pp. 447-468.

- Light, G. & Cox, R. (2001), Learning and Teaching in Higher Education. The Reflective Professional, Sage Publications, London.
- Lozano, J.F., Boni, A., Siurana, J.C. & Calabuig, C. (2003), "La educación en valores éticos en las enseñanzas científico-técnicas. Experiencia del Grupo de Innovación Docente en los Estudios Científico-Técnicos en la UPV", Monografías virtuales. Ciudadanía, democracia y Valores en Sociedades plurales, 3, OEI. Disponible: <http://www.campus-oei.org/valores/monografias/monografia03/vivencia02.htm> [fecha de consulta: 14.06.2005].
- Martínez Martín, M., Buxarrais, M.R. & Esteban, F. (2002), "La universidad como espacio de aprendizaje ético", Revista Iberoamericana de Educación, 29, pp. 17-44.
- UNESCO (1998), La Educación Superior en el Siglo XXI: Visión y Acción, Conferencia Mundial sobre Educación Superior, 9 de octubre de 1998, UNESCO, París. Disponible: www.unesco.org/education/educprog/wche/declaration_spa.htm [fecha de consulta: 14. 06. 2005].
- VV.AA. (2001), La Educación en Valores en el Contexto Universitario, Félix Varela, La Habana.

ENLLAÇOS D'INTERÉS

ENLACES DE INTERÉS

Guía de Recursos de Educación. CONGDE.

<http://directorio-guia.congde.org/guiaderecursos/>

Manual Digital de Educación para el desarrollo. FONGCAM.

<http://www.fongdcam.org/paginas/recursos/>

Campaña Pobreza Cero.

<http://www.pobrezacero.org>

Development Education Exchange in Europe Project

www.deeep.org

Documentos aprobados por la Conferencia de Rectores de las Universidades Españolas (CRUE) sobre Cooperación y Voluntariado:

- "Estrategia de Cooperación Universitaria al Desarrollo" (septiembre 2000)

<http://www.uam.es/otros/uamsolidaria/CRUEsep2000.rtf>

- "Universidad: compromiso social y voluntariado" (julio 2001)

<http://www.uam.es/otros/uamsolidaria/CRUEjulio2001.rtf>

II Congreso Nacional Universidad y Cooperación al Desarrollo. Universidad de

Murcia. Servicio de Publicaciones, 2004.
<http://www.um.es/congresocooperacion/>

Engineering Education and Sustainable Development, 2004 Conference.
Barcelona.
<http://congress.cimne.upc.es/eesd2004/frontal/default.asp>

HEGOA. Instituto de Estudios sobre Desarrollo y Cooperación Internacional de la
Universidad del País Vasco, especialmente en su línea de educación para el des-
arrollo
<http://www.hegoa.ehu.es/topics/educacion/>

Unidad Docente de Cooperación para el Desarrollo y Ética. Universidad
Politécnica de Valencia.
<http://www.dpi.upv.es/udcde/>

ICEI: Instituto Complutense de Estudios Internacionales. UCM.
<http://www.ucm.es/info/icei/>

Estructuras Solidarias en la Universidad. Enlace en la página de la Oficina de
Acción Solidaria y Cooperación de la Universidad Autónoma de Madrid:
<http://www.uam.es/otros/uamsolidaria/unisoli.htm>

Universidad y Compromiso Social. Universidad de Sevilla.
<http://www.us.es/compromiso/>

PORTALS

PORTALES

<http://www.webpolygone.net>

<http://solidaridad.universia.es/cooperacion/>

http://www.risolidaria.org.es/canales/canal_universidad/index.jsp

<http://mrp.pangea.org>

<http://unesdoc.unesco.org>

<http://www.aeci.es>

<http://www.ai-cat.org>

<http://www.cme-espana.org>

<http://www.deep.org>

<http://www.educacionciudadania.mec.es>

<http://www.forum.deusto.es>

<http://www.fuhem.es>

<http://www.nodo50.org>

<http://www.aulamedia.org>

<http://www.gredi.net>

<http://www.senderi.org>

11. QUADERNS PUBLICATS

11. QUADERNS PUBLICADOS

1. Timor: genocidi i esperança. (F. S'Oliver d'Estellenc)
2. Deute extern: la pobresa que ens enriqueix. (Paz con dignidad)
3. El món maputxe. (Carolina Manque)
4. 2000, Any de la Cultura de Pau i No-violència. (Arcadi Oliveres)
5. Anar de compres i canviar el món: comerç just, consum responsable. (S'Altra Senalla).
6. Experiències de cooperació. (Nou Sud, Veïns, STEI)
7. L'antiracisme en l'àmbit internacional: propòsits i realitats. (Joan Comas)
8. Burundi: mirant amb esperança el futur. (Veïns)
9. Fòrum Social Mundial: un altre món és possible. (Francisco Vera)
10. Balcans, l'oblit còmplice. (Bòsnia Viva)
11. Situació a Colòmbia: una altra realitat. (CEPAC)
12. Veneçuela: de la tragèdia de Vargas a la inclusió social. Una experiència veneçolana de gestió associativa. (EFIP)
13. Contra la pena de mort. (Amnistia Internacional)
14. Salut reproductiva i cooperació per al desenvolupament. (Mallorca Solidària)
15. La lluita contra la sida a Àfrica. (Metges del Món)
16. El microcrèdit: a quines necessitats respon?. (F. Vicenç Ferrer)
17. La perspectiva de gènere a Àfrica. (Centre africà per les dones)
18. El conflicte del Sàhara Occidental. (Associació Poble Saharai)
19. Construir la pau: els conflictes oblidats i el nou conflicte global. (OIKOS)
20. Els camps de l'oblit. (Associació Catalana per la pau)
21. La mutilació genital femenina. (Direcció General de Cooperació)

22. Accés a medicaments essencials: un dret per a totes les poblacions del món (Metges sense Fronteres)
23. Aproximació a la problemàtica dels infants, dels joves i de les “maras” en situació de risc a Nicaragua i al Salvador (Fundació Diagrama)
24. Globalització i migració: les dones musulmanes immigrants a Europa (Nadia Nair)
25. La situació de les maquiles a Centreamèrica (Fundació Pau i Solidaritat)
26. Perú: quan l'educació encara és esperança (Ensenyants Solidaris)
27. Indígenes (Survival Internacional)
28. Hondures: de la Serra de Tramuntana a la Serralada del Merendón” (Cruz Roja)
29. Objectius del mil·leni: Balanç 2005